

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

03. Σχόλια για τους εμπνευσμένους λόγους (03. Udāna-
aṭṭhakathā)

4. Το κεφάλαιο για τον Μέγχιγια (4. Meghiyanavaggo)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

03. Σχόλια για τους εμπνευσμένους λόγους

4. Meghiyavaggo

1. Meghiyasuttavaṇṇanā

31. Meghiyavaggassa paṭhame cālikāyanti evaṃ nāmake nagare. Tassa kira nagarassa dvāraṭṭhānaṃ muñcitvā samantato calapaṇkaṃ hoti, taṃ calapaṇkaṃ nissāya ṭhitattā olokontānaṃ calamānaṃ viya upaṭṭhāti, tasmā “cālikā”ti vuccati. Cālike pabbateti tassa nagarassa avidūre eko pabbato, sopi sabbasetattā kālapakkhauposathe olokontānaṃ calamāno viya upaṭṭhāti, tasmā “cālikapabbato”ti saṅkhaṃ gato. Tattha bhagavato mahantaṃ vihāraṃ kārayiṃsu, bhagavā tadā taṃ nagaraṃ gocaragāmaṃ katvā tasmīṃ cālikapabbatamahāvihāre viharati. Tena vuttaṃ - “cālikāyaṃ viharati cālike pabbate”ti. Meghiyoti tassa therassa nāmaṃ. Upaṭṭhāko hotīti paricārako hoti. Bhagavato hi paṭhamabodhiyaṃ upaṭṭhākā anibaddhā ahesuṃ, ekadā nāgasamālo, ekadā nāgito, ekadā upavāno, ekadā sunakkhatto, tadāpi meghiyattherova upaṭṭhāko. Tenāha - “tena kho pana samayena āyasmā meghiyo bhagavato upaṭṭhāko hoti”ti.

Jantugāmanti evaṃ nāmakam tasseva vihārassa aparaṃ gocaragāmaṃ. “Jattugāma”ntipi pāṭho. Kimikālāyāti kālakimīnaṃ bahulatāya “kimikālā”ti laddhanāmāya nadiyā. Jaṅghavīhāranti ciraṇisajjāya jaṅghāsu uppannakilamathavinodanattam vicaraṇaṃ. Pāsādikanti aviraḷarukkhatāya siniddhapattatāya ca passantānaṃ pasādamāvahatīti pāsādikaṃ. Sandacchāyatāya manuññabhūmibhāgatāya ca manuññaṃ. Anto pavīṭṭhānaṃ pītisomanassajananaṭṭhena cittaṃ rametīti ramaṇiyaṃ. Alanti pariyattaṃ, yuttantipi attho. Padhānatthikassāti yogena bhāvanāya atthikassa. Padhānāyāti samaṇadhammakaraṇāya. Āgaccheyyāhanti āgaccheyyaṃ ahaṃ. Therena kira pubbe taṃ ṭhānaṃ anupaṭipāṭiyā pañca jātisatāni rañña eva satā anubhūtaṃ uyyānaṃ ahosi, tenassa diṭṭhamattheyeva tattha viharituṃ cittaṃ namī. Āgamehi tāvāti satthā therassa vacanaṃ sutvā upadhārento “na tāvassa ñāṇaṃ paripākaṃ gata”nti ñatvā paṭikkhipanto evamāha. Ekakamhi tāvāti idaṃ panassa “evamayaṃ gantvāpi kamme anipphajjamāne nirāsaṅko hutvā pemavasena puna āgacchissatī”ti cittamaddavajananattam āha. Yāva aññopi koci bhikkhu āgacchatīti añño koci bhikkhu mama santikaṃ yāva āgacchati, tāva āgamehīti attho. “Koci bhikkhu dissatī”tipi pāṭho. “Āgacchatū”tipi paṭhanti, tathā “dissatū”ti.

Natthi kiñci uttari karaṇiyanti catūsu saccesu catūhi maggehi pariññādīnaṃ soḷasannaṃ kiccānaṃ katattā, abhisambodhiyā vā adhigatattā tato aññaṃ uttari karaṇiyaṃ nāma natthi. Natthi katassa vā paticayoti katassa vā puna paticayopi natthi. Na hi bhāvitamaggo puna bhāvīyati, pahīnakilesānaṃ vā puna pahānena kiccaṃ atthi. Atthi katassa paticayoti mayhaṃ santāne nipphāditassa sīlādiddhammassa ariyamaggassa anadhigatattā tadatthaṃ puna vaḍḍhanasaṅkhāto

paticayo atthi, icchitabboti attho. Padhānanti kho megghiya vadamānaṃ kinti vadeyyāmāti “samaṇadhammaṃ karomī”ti taṃ vadamānaṃ mayaṃ aññaṃ kiṃ nāma vadeyyāma?

Divāvihāraṃ nisīdīti divāvihāratthāya nisīdi. Nisinno ca yasmiṃ maṅgalasilāpaṭṭe pubbe anupaṭipāṭiyā pañca jātisatāni rājā hutvā uyyānakīlaṃ kīlanto vividhanāṭakaparivāro nisinnapubbo, tasmimyeva ṭhāne nisīdi. Athassa nisinnakālato paṭṭhāya samaṇabhāvo vigato viya ahosi, rājavesaṃ gahetvā nāṭakaparivāraparivuto setacchattassa heṭṭhā mahārahe pallaṅke nisinno viya jāto. Athassa taṃ sampattiṃ assādayato kāmavitakko udapādi. So tasmimyeva khaṇe sahoḍḍhaṃ gahite dve core ānetvā purato ṭhapite viya addasa. Tesu ekassa vadhaṃ āṇāpanavasena byāpādavitaṃ uppajji, ekassa bandhanaṃ āṇāpanavasena vihiṃsāvitakko, evaṃ so latājālena rukkhō viya madhumakkhikāhi madhughātako viya ca akusalavitakkehi parikkhito samparikiṇṇo ahosi. Taṃ sandhāya “atha kho āyasmato megghiyassā”tiādi vuttaṃ.

Acchariyaṃ vata bhoti garahaṇacchariyaṃ nāma kiretaṃ yathā āyasmā ānando bhagavato valiyagattaṃ disvā avoca “acchariyaṃ, bhante, abbhutaṃ, bhante”ti. Apare pana “tasmim samaye pupphaphalapallavādīsu lobhavasena kāmavitakko, kharassarānaṃ pakkhiādīnaṃ saddassavanena byāpādavitaṃ, leḍḍuādīhi tesam paṭibāhanādhippāyena vihiṃsāvitakko, ‘idhevāhaṃ vaseyya’nti tattha sāpekkhatāvasena kāmavitakko, vanacarake tattha tattha disvā tesu cittadubbhanena byāpādavitaṃ, tesam viheṭhanādhippāyena vihiṃsāvitakko tassa uppajji”tipi vadanti. Yathā vā tathā vā tassa micchāvitakkuppattiyeva acchariyakāraṇaṃ. Anvāsattāti anulaggā vokiṇṇā. Attani garumhi ca ekattepi bahuvacanaṃ dissati. “Anusanto”tipi pāṭho.

Yena bhagavā tenupasaṅkamīti evaṃ micchāvitakkehi samparikiṇṇo kammaṭṭhānasappāyaṃ kātuṃ asakkonto “idaṃ vata disvā dīghadassī bhagavā paṭisedhesī”ti sallakkhetvā “imaṃ kāraṇaṃ dasabalassa āroccassāmi”ti nisinnāsanato vuṭṭhāya yena bhagavā tenupasaṅkami. Upasaṅkamitvā ca “idha mayhaṃ, bhante”tiādinā attano pavattiṃ ārocesi.

Tattha yebhuyyenāti bahulaṃ abhikkhaṇaṃ. Pāpakāti lāmakā. Akusalāti akosallasambhūtā. Duggatisampāpanaṭṭhena vā pāpakā, kusalapāṭipakkhatāya akusalā. Vitakkehi ūhati ārammaṇaṃ cittaṃ abhiniropetīti vitakko, kāmasahagato vitakko kāmavitakko, kilesakāmasampayutto vatthukāmārammaṇo vitakkoti attho. Byāpādasahagato vitakko byāpādavitaṃ. Vihiṃsāsahagato vitakko vihiṃsāvitakko. Tesu kāmānaṃ abhinandanavasena pavatto nekkhammapāṭipakkho kāmavitakko, “ime sattā haññantu vā vinassantu vā mā vā ahesu”nti sattesu sampadussanavasena pavatto mettāpāṭipakkho byāpādavitaṃ, pañileḍḍudaṇḍādīhi sattānaṃ viheṭhetukāmatāvasena pavatto karuṇāpāṭipakkho vihiṃsāvitakko.

Kasmā panassa bhagavā tattha gamanaṃ anujāni? “Ananuññātopi cāyaṃ maṃ ohāya gacchissateva, ‘paricārakāmatāya maññe bhagavā gantaṃ na deti’ti cassa siyā aññathattaṃ. Tadassa dīgharattaṃ ahitāya dukkhāya saṃvatteyyā”ti anujāni.

Evaṃ tasmim attano pavattiṃ ārocetvā nisinne athassa bhagavā sappāyaṃ dhammaṃ desento “aparipakkāya, megghiya, cetovimuttiyā”tiādimāha. Tattha aparipakkāyāti paripākaṃ appattāya. Cetovimuttiyāti kilesehi cetaso vimuttiyā. Pubbabhāge hi tadaṅgavasena ceva vikkhambhanavasena ca kilesehi cetaso vimutti

hoti, aparabhāge samucchedavasena ceva paṭipassaddhivasena ca. Sāyaṃ vimutti heṭṭhā vitthārato kathitāva, tasmā tattha vuttanayena veditabbā. Tattha vimuttiparipācanīyehi dhammehi āsaye paripācite pabodhite vipassanāya maggagabbhaṃ gaṇhantiyā paripākaṃ gacchantiyā cetovimutti paripakkā nāma hoti, tadabhāve aparipakkā.

Katame pana vimuttiparipācanīyā dhammā? Saddhindriyādīnaṃ visuddhikaraṇavasena pannarasa dhammā veditabbā. Vuttañhetuṃ -

“Assaddhe puggale parivajjayato, saddhe puggale sevato bhajato payirupāsato, pasādanīye suttante paccavekkhato - imehi tīhākārehi saddhindriyaṃ visujjhati.

“Kusīte puggale parivajjayato, āradhaviṇṇīye puggale sevato bhajato payirupāsato, sammappadhāne paccavekkhato - imehi tīhākārehi vīriyindriyaṃ visujjhati.

“Muṭṭhassatī puggale parivajjayato, upaṭṭhitassatī puggale sevato bhajato payirupāsato, satipaṭṭhāne paccavekkhato - imehi tīhākārehi satindriyaṃ visujjhati.

“Asamāhite puggale parivajjayato, samāhite puggale sevato bhajato payirupāsato, jhānavimokkhe paccavekkhato - imehi tīhākārehi samādhindriyaṃ visujjhati.

“Duppañṇe puggale parivajjayato, pañṇavante puggale sevato bhajato payirupāsato, gambhīrañānacariyaṃ paccavekkhato - imehi tīhākārehi pañṇindriyaṃ visujjhati.

“Iti ime pañca puggale parivajjayato, pañca puggale sevato bhajato payirupāsato, pañca suttante paccavekkhato - imehi pannarasahi ākārehi, imāni pañcindriyāni visujjhanti”ti.

Aparepi pannarasa dhammā vimuttiparipācanīyā - saddhāpañcamāni indriyāni, aniccaañṇā dukkhasañṇā anattasañṇā pahānasañṇā virāgasañṇāti imā pañca nibbedhabhāgiyā sañṇā, kalyāṇamittatā sīlasaṃvaro abhisallekhatā vīriyārambho nibbedhikapañṇāti. Tesu vineyyadamanakusalo satthā vineyyassa meghiyattherassa ajjhāsayavasena idha kalyāṇamittatādayo vimuttiparipācanīye dhamme dassento “pañca dhammā paripākāya saṃvattanti”ti vatvā te vitthārento “idha, meghiya, bhikkhu kalyāṇamitto hoti”tiādīmāha.

Tattha kalyāṇamittoti kalyāṇo bhaddo sundaro mitto etassāti kalyāṇamitto. Yassa sīlādiguṇasampanno “aghasa ghātā, hitassa vidhātā”ti evaṃ sabbākārena upakāro mitto hoti, so puggalo kalyāṇamittova. Yathāvutthehi kalyāṇapuggaleheva sabbiriyāpathesu saha ayati pavattati, na vinā tehi kalyāṇasahāyo. Kalyāṇapuggalesu eva cittaṇa ceva kāyena ca ninnapoṇapabbhārabhāvena pavattatīti kalyāṇasampavaṅko. Padattayena kalyāṇamittasaṃsagge ādaraṃ uppādeti.

Tatridaṃ kalyāṇamittalakkhaṇaṃ - idha kalyāṇamitto saddhāsampanno hoti sīlasampanno sutasampanno cāgasampanno vīriyasampanno satisampanno samādhisampanno pañṇāsampanno. Tattha saddhāsampattiyā saddahati tathāgatassa bodhiṃ kammaphalañca, tena sammāsambodhihetubhūtaṃ sattesu hitesitaṃ na pariccajati. Sīlasampattiyā sabrahmacārīnaṃ piyo hoti manāpo garu bhāvanīyo codako pāpagarahī vattā vacanakkhamo, sutasampattiyā saccapaṭiccasamuppādādipaṭisaṃyuttānaṃ gambhīrānaṃ kathānaṃ kattā hoti, cāgasampattiyā appiccho hoti santuṭṭho pavivitto asaṃsaṭṭho, vīriyasampattiyā

āraddhavīriyo hoti sattānaṃ hitappaṭipattiyā, satisampattiyā upaṭṭhitassati hoti, samādhisampattiyā avikkhitto hoti samāhitacitto, paññāsampattiyā aviparītaṃ jānāti. So satiyā kusalānaṃ dhammānaṃ gatiyo samanvesamāno paññāya sattānaṃ hitāhitānaṃ yathābhūtaṃ jānitvā, samādhinā tattha ekaggacitto hutvā, vīriyena satte ahitā nisedhetvā hite niyojati. Tenāha -

“Piyo garu bhāvanīyo, vattā ca vacanakkhamo;
Gambhīrañca kathaṃ kattā, no caṭṭhāne niyojaye”ti.

Ayaṃ paṭhamo dhammo paripākāya saṃvattatīti, ayaṃ kalyāṇamittatāsaṅkhāto brahmacariyavāsassa ādibhāvato, sabbesañca kusalānaṃ dhammānaṃ bahukāratāya padhānabhāvato ca imesu pañcasu dhammesu ādito vuttattā paṭhamo anavajjadhammo avisuddhānaṃ saddhādīnaṃ visuddhikaraṇavasena cetovimuttiyā paripākāya saṃvattatīti. Ettha ca kalyāṇamittassa bahukāratā padhānatā ca “upaḍḍhamidaṃ, bhante, brahmacariyassa yadidaṃ kalyāṇamittatā”ti vadantaṃ dhammabhaṇḍāgārikaṃ, “mā hevaṃ, ānandā”ti dvikkhattuṃ paṭisedhetvā, “sakalameva hidaṃ, ānanda, brahmacariyaṃ, yadidaṃ kalyāṇamittatā kalyāṇasahāyatā”tiādisuttapadehi veditabbā.

Puna caparanti puna ca aparaṃ dhammajātaṃ. Sīlavāti ettha kenatṭhena sīlaṃ? Sīlanatṭhena sīlaṃ. Kimidaṃ sīlaṃ nāma? Samādhānaṃ, kāyakammādīnaṃ susīlyavasena avippakiñṇatīti attho. Atha vā upadhāraṇaṃ, jhānādikusalānaṃ dhammānaṃ patiṭṭhānavasena ādhārabhāvoti attho. Tasmā sīleti sīlatīti vā sīlaṃ. Ayaṃ tāva saddalakkhaṇanayena sīlattho. Apare pana “siraṭṭho sīlatatṭho sīlatatṭho saṃvaraṭṭho”ti niruttinayena atthaṃ vaṇṇenti. Tayidaṃ pāripūrito atisayato vā sīlaṃ assa atthīti sīlavā, sīlasampannoti attho.

Yathā ca sīlavā hoti sīlasampanno, taṃ dassetuṃ “pātimokkhasaṃvarasaṃvuto”tiādimāha. Tattha pātimokkhanti sikkhāpadasīlaṃ. Tañhi yo naṃ pāti rakkhati, taṃ mokkheti moceti āpāyikādīhi dukkhehīti pātimokkhaṃ. Saṃvaraṇaṃ saṃvaro, kāyavācāhi avītikkamo. Pātimokkhameva saṃvaro pātimokkhasaṃvaro, tena saṃvuto pihitakāyavācoti pātimokkhasaṃvarasaṃvuto, idamassa tasmīṃ sīle patiṭṭhitabhāvaparidīpanaṃ. Viharatīti tadanurūpavihārasamaṅgibhāvaparidīpanaṃ. Ācāragocarasaṃpannoti heṭṭhā pātimokkhasaṃvarassa, upari viśeṣānaṃ yogassa ca upakāradhammaparidīpanaṃ. Aṇumattesu vajjesu bhayadassāvīti pātimokkhasīlato acavanadhammatāparidīpanaṃ. Samādayāti sikkhāpadānaṃ anavasesato ādānaparidīpanaṃ. Sikkhatīti sikkhāya samaṅgibhāvaparidīpanaṃ. Sikkhāpadesūti sikkhitabbadhammaparidīpanaṃ.

Aparo nayo - kilesānaṃ balavabhāvato, pāpakiriyāya sukarabhāvato, puññakiriyāya ca dukkarabhāvato bahukhattuṃ apāyesu patanasīloti pātī, puthujjano. Aniccatāya vā bhavādīsu kammavegakkhitto ghaṭṭiyantaṃ viya anavaṭṭhānena paribbhamanato gamanasīloti pātī, maraṇavasena vā tamhi tamhi sattānikāye attabhāvassa patanasīloti vā pātī, sattasantāno cittameva vā. Taṃ pātinaṃ saṃsāradukkhatto mokkhetīti pātimokkhaṃ. Cittassa hi vimokkhena satto “vimutto”ti vuccati. Vuttañhi “cittavodānā sattā visujjhantī”ti, “anupādāya āsavehi cittaṃ vimutta”nti ca.

Atha vā avijjādihetunā saṃsāre patati gacchati pavattatīti pāti, “avijjānīvaraṇānaṃ sattānaṃ taṇhāsāmyojanānaṃ sandhāvataṃ saṃsarata”nti hi vuttaṃ. Tassa pātino sattassa taṇhādisaṃkilesattayato mokkho etenāti pātimokkho, “kaṇṭhekālo”tiādīnaṃ viya samāsasiddhi veditabbā.

Atha vā pāteti vinipāteti dukkhehīti pāti, cittaṃ. Vuttañhi “cittena niyyatī loko, cittena parikassatī”ti. Tassa pātino mokkho etenāti pātimokkho. Patati vā etena apāyadukkhe saṃsāradukkhe cāti pāti, taṇhādisaṃkilesā. Vuttañhi - “taṇhā janeti purisaṃ, taṇhādutiyo puriso”ti cādi. Tato pātito mokkhoti pātimokkho.

Atha vā patati etthāti pāti, cha ajjhattikabāhirāni āyatanāni. Vuttañhi - “chasu loko samuppanno, chasu kubbati santhava”nti. Tato cha ajjhattikabāhirāyatanasaṅkhātapātito mokkhoti pātimokkho. Atha vā pāto vinipāto assa atthīti pāti, saṃsāro. Tato mokkhoti pātimokkho.

Atha vā sabbalokādhipatibhāvato dhammissaro bhagavā patīti vuccati, muccati etenāti mokkho. Patino mokkho tena paññattatīti patimokkho, patimokkho eva pātimokkho. Sabbaguṇānaṃ vā tammūlabhāvato uttamaṭṭhena pati ca, so yathāvuttaṭṭhena mokkho cāti patimokkho, patimokkho eva pātimokkho. Tathā hi vuttaṃ “pātimokkhantiādīmetāṃ mukhameta”nti vitthāro.

Atha vā paiti pakāre, atīti accantatthe nipāto, tasmā pakārehi accantaṃ mokkhetīti pātimokkhaṃ. Idañhi sīlaṃ sayaṃ tadaṅgavasena, samādhisahitaṃ paññāsahitaṃ vikkhambhanavasena samucchedavasena ca accantaṃ mokkheti mocetīti pātimokkhaṃ. Pati mokkhoti vā patimokkho, tamhā tamhā vītikkamadosato paccekaṃ mokkhoti attho. Patimokkho eva pātimokkho. Mokkhoti vā nibbānaṃ, tassa mokkhassa paṭibimbabhūtoti patimokkho. Sīlasaṃvaro hi sūriyassa aruṇuggamaṃ viya nibbānassa udayabhūto tappaṭibhāgo ca yathārahaṃ saṃkilesanibbāpanato. Patimokkho eva pātimokkho. Pativattati mokkheti dukkhanti vā patimokkhaṃ, patimokkhameva pātimokkhanti evaṃ tāvettha pātimokkhasaddassa attho veditabbo.

Samvarati pidahati etenāti saṃvaro, pātimokkhameva saṃvaro pātimokkhasaṃvaro. Atthato pana tato tato vītikkamitabbato viratiyo cetanā ca. Tena pātimokkhasaṃvarena upeto samannāgato pātimokkhasaṃvarasaṃvutoti vutto. Vuttañhetāṃ vibhaṅge -

“Iminā pātimokkhasaṃvarena upeto hoti samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tena vuccati pātimokkhasaṃvarasaṃvuto”ti.

Viharatīti iriyāpathavihārena viharati iriyati vattati.

Ācāragocarasaṃpannoti veḷudānādimicchājīvassa kāyapāgabbhiyādīnaṃ akaraṇena sabbaso anācāraṃ vajjetvā “kāyiko avītikkamo vācasiko avītikkamo kāyikavācasiko avītikkamo”ti evaṃ vuttabhikkhusārappaācārasampattiyā, vesiyādiagocaraṃ vajjetvā piṇḍapātādiatthaṃ upasaṅkamitūṃ yuttaṭṭhānasaṅkhātena gocarena ca sampannattā ācāragocarasaṃpanno.

Apica yo bhikkhu satthari sagāravo sappatisso sabrahmacārīsu sagāravo sappatisso hirottappasaṃpanno sunivattho supāruto pāsādikena abhikkantena paṭikkantena ālokitena vilokitena samīñjitena pasāritena iriyāpathasaṃpanno indriyesu guttadvāro

bhojane mattaññū jāgariyamanuyutto satisampajaññaena samannāgato appiccho santuṭṭho pavivitto asaṃsaṭṭho ābhisamācārikesu sakkaccakārī garucittikārabahulo viharati, ayaṃ vuccati ācārasampanno.

Gocaro pana upanissayagocaro ārakkhagocaro upanibandhagocaroti tividho. Tattha yo dasakathāvatthugunaṣamannāgato vuttalakkaṇo kalyāṇamitto, yaṃ nissāya asutaṃ suṇāti, sutaṃ pariyodāpeti, kaṅkhaṃ vitarati, diṭṭhiṃ ujum karoti, cittaṃ pasādeti, yañca anusikkhanto saddhāya vaḍḍhati, sīlena, sutena, cāgena, paññāya vaḍḍhati, ayaṃ vuccati upanissayagocaro.

Yo bhikkhu antaragharaṃ pavitṭho vīthiṃ paṭipanno okkhittacakkhu yugamattadassāvī cakkhundriyaṃvutova gacchati, na hatthiṃ olokento, na assaṃ, na rathaṃ, na patthiṃ, na itthiṃ, na purisaṃ olokento, na uddhaṃ olokento, na adho olokento, na disāvidisaṃ pekkhamāno gacchati, ayaṃ ārakkhagocaro.

Upanibandhagocaro pana cattāro satipaṭṭhānā, yattha bhikkhu attano cittaṃ upanibandhati, vuttañhetam bhagavatā -

“Ko ca, bhikkhave, bhikkhuno gocaro sako pettiko visayo, yadidaṃ cattāro satipaṭṭhānā”ti.

Tattha upanissayagocarassa pubbe vuttattā itaresaṃ vasenettha gocaro veditabbo. Iti yathāvuttāya ācārasampattiya, imāya ca gocarasampattiya samannāgatattā ācāragocarasampanno.

Aṇumattesu vajjesu bhayadassāvīti appamattakattā aṇupamāṇesu assatiyā asañcicca āpannasekhiyaakusalacittupādādibhedesu vajjesu bhayadassanasīlo. Yo hi bhikkhu paramāṇumattaṃ vajjaṃ aṭṭhasaṭṭhiyojanapamāṇādhikayojanasatasahasubbedhasinerupabbatarājasadisam katvā passati, yopi sabbalahukaṃ dubbhāsitaṃ pārajikasadisam katvā passati, ayampi aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī nāma. Samādāya sikkhati sikkhāpadesūti yaṃkiñci sikkhāpadesu sikkhitabbaṃ, taṃ sabbena sabbam sabbathā sabbam anavasesaṃ sammā ādiyitvā sikkhati, pavattati paripūretīti attho.

Abhisallekhikāti ativiya kilesānaṃ sallekhanī, tesaṃ tanubhāvāya pahānāya yuttarūpā. Cetovivaraṇasappāyāti cetaso paṭicchādakānaṃ nīvaraṇānaṃ dūrībhāvakaraṇena cetovivaraṇasañkhātānaṃ samathavipassanānaṃ sappāyā, samathavipassanācittasseva vā vivaraṇāya pākaṭikaraṇāya vā sappāyā upakārikāti cetovivaraṇasappāyā.

Idāni yena nibbidādiāvahanena ayaṃ kathā abhisallekhikā cetovivaraṇasappāyā ca nāma hoti, taṃ dassetuṃ “ekantanibbidāyā”tiādi vuttaṃ. Tattha ekantanibbidāyāti ekaṃseneva vaṭṭadukkhato nibbindanattāya. Virāgāya nirodhāyāti tasseva virajjanattāya ca nirujjhanattāya ca. Upasamāyāti sabbakilesūpasamāya. Abhiññāyāti sabbassāpi abhiññeyyassa abhijānanāya. Sambodhāyāti catumaggasambodhāya. Nibbānāyāti anupādisesanibbānāya. Etesu hi ādito tīhi padehi vipassanā vuttā, dvīhi maggo, dvīhi nibbānaṃ vuttaṃ. Samathavipassanā ādiṃ katvā nibbānapariyosāno ayaṃ sabbo uttarimanussadhammo dasakathāvatthulābhino sijjhatīti dasseti.

Idāni taṃ kathaṃ vibhajitvā dassento “appicchakathā”tiādimāha. Tattha appicchoti na iccho, tassa kathā appicchakathā, appicchabhāvappaṭisaṃyuttā kathā vā appicchakathā. Ettha ca atriccho pāpiccho mahiccho appicchoti icchāvasena cattāro puggalā. Tesu attanā yathāladdhena lābhena atitto uparūpari lābhaṃ icchanto atriccho nāma. Yaṃ sandhāya vuttaṃ -

“Catubbhi aṭṭhājḡhagamā, aṭṭhabhi cāpi soḷasa;
Soḷasabhi ca dvattiṃsa, atricchaṃ cakkamāsado;
Icchāhatassa posassa, cakkaṃ bhamati matthake”ti.

“Atricchā atilobhena, atilobhamadena cā”ti ca.

Lābhasakkārasilokanikāmayatāya asantagūṇasambhāvanādhīppāyo pāpiccho. Yaṃ sandhāya vuttaṃ -

“Tattha katamā kuhanā? Lābhasakkārasilokasannissitassa pāpicchassa icchāpakatassa paccayappaṭisevanasaṅkhātena vā sāmantaḡappitena vā iriyāpathassa vā aṭṭhapanā”tiādi.

Santagūṇasambhāvanādhīppāyo paṭiggahaṇe amattaññū mahiccho. Yaṃ sandhāya vuttaṃ -

“Idhekacco saddho samāno ‘saddhoti maṃ jano jānātū’ti icchati, sīlavā samāno ‘sīlavāti maṃ jano jānātū’ti icchati”tiādi.

Duttappiyatāya hissa vijātamātāpi cittaṃ gaheṭṭuṃ na sakkoti. Tenetaṃ vuccati -

“Aggikkhandho samuddo ca, mahiccho cāpi puggalo;
Sakaṭehi paccaye dentu, tayopete atappiyā”ti.

Ete pana atricchatādayo dose ārakā parivajjetvā santagūṇanigūhanādhīppāyo paṭiggahaṇe ca mattaññū appicchoti. So attani vijjamaṇampi guṇaṃ paṭicchādetukāmatāya saddho samāno “saddhoti maṃ jano jānātū”ti na icchati, sīlavā, bahussuto, pavivitto, āraddhavīriyo, upaṭṭhitassati, samāhito, paññavā samāno “paññavāti maṃ jano jānātū”ti na icchati.

Svāyaṃ paccayappicchoti dhutaṅgappicchoti pariyattiappicchoti adhigamappicchoti catubbidho. Tattha catūsu paccayesu appicchoti paccayadāyakaṃ deyyadhammaṃ attano thāmaṇca oloketvā sacepi hi deyyadhammo bahu hoti, dāyako appaṃ dātukāmo, dāyakassa vasena appameva gaṇhāti. Deyyadhammo ce appo, dāyako bahuṃ dātukāmo, deyyadhammassa vasena appameva gaṇhāti. Deyyadhammopi ce bahu, dāyakopi bahuṃ dātukāmo, attano thāmaṃ ṇatvā pamāṇayuttameva gaṇhāti. Evarūpo hi bhikkhu anuppannaṃ lābhaṃ uppādeti, uppannaṃ lābhaṃ thāvaraṃ karoti, dāyakānaṃ cittaṃ ārādheti. Dhutaṅgasamādānassa pana attani atthibhāvaṃ na jānāpetukāmo dhutaṅgappicchoti. Yo attano bahussutabhāvaṃ jānāpetuṃ na icchati, ayaṃ pariyattiappicchoti. Yo pana sotāpannādīsu aññataro hutvā sabrahmacārīnaṃ attano sotāpannādibhāvaṃ jānāpetuṃ na icchati, ayaṃ adhigamappicchoti. Evametesāṃ appicchānaṃ yā appicchatā, tassā saddhiṃ sandassanādividhinā anekākāravokāraānisaṃsavibhāvanavasena, tappaṭipakkhassa atricchādibhedassa icchācārassa ādinavavibhāvanavasena ca pavattā kathā appicchakathā.

Santuṭṭhikathāti ettha santuṭṭhīti sakena attanā laddhena tuṭṭhi santuṭṭhi. Atha vā visamaṃ paccayicchaṃ pahāya samaṃ tuṭṭhi, santuṭṭhi. Santena vā vijjamānena tuṭṭhi santuṭṭhi. Vuttañcetam -

“Atītaṃ nānuso canto, nappajappamanāgataṃ;
Paccuppanna yāpento, santuṭṭhoti pavuccatī”ti.

Sammā vā ñāyena bhagavatā anuññātavidhinā paccayehi tuṭṭhi santuṭṭhi. Atthato itaritarapaccayasantoso, so dvādasavidho hoti. Kathaṃ? Cīvare yathālābhasantoso, yathābalasantoso, yathāsārappasantosoti tividho, evaṃ piṇḍapātādīsu.

Tatrāyaṃ pabhedavaṇṇanā - idha bhikkhu cīvaraṃ labhati sundaraṃ vā asundaraṃ vā, so teneva yāpeti, aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti, ayamassa cīvare yathālābhasantoso. Atha pana pakatidubbalo vā hoti ābādhajarābhibhūto vā, garuṃ cīvaraṃ pārupanto kilamati, so sabhāgena bhikkhunā saddhiṃ taṃ parivattetvā lahukena yāpentopi santuṭṭhova hoti, ayamassa cīvare yathābalasantoso. Aparo paṭṭacīvarādīnaṃ aññataraṃ mahagghacīvaraṃ labhitvā “idaṃ therānaṃ cirapabbajitānaṃ, idaṃ bahussutānaṃ anurūpaṃ, idaṃ gilānānaṃ dubbalānaṃ, idaṃ appalābhīnaṃ vā hotū”ti tesaṃ datvā attanā saṅkārakūṭādito nantakāni uccinitvā saṅghātiṃ katvā tesaṃ vā purāṇacīvarāni gahetvā dhārentopi santuṭṭhova hoti, ayamassa cīvare yathāsārappasantoso.

Idha pana bhikkhu piṇḍapātaṃ labhati lūkhaṃ vā paṇītaṃ vā, so teneva yāpeti, aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti, ayamassa piṇḍapāte yathālābhasantoso. Atha pana ābādhiko hoti, lūkhaṃ pakativiruddhaṃ vā byādhiviruddhaṃ vā piṇḍapātaṃ bhuñjitvā gālhaṃ rogātankaṃ pāpuṇāti, so sabhāgassa bhikkhuno datvā tassa hatthato sappāyabhojanaṃ bhuñjitvā samaṇadhammaṃ karontopi santuṭṭhova hoti, ayamassa piṇḍapāte yathābalasantoso. Aparo bhikkhu paṇītaṃ piṇḍapātaṃ labhati, so “ayaṃ piṇḍapāto cirapabbajitādīnaṃ anurūpo”ti cīvaraṃ viya tesaṃ datvā, tesaṃ vā santakaṃ gahetvā, attanā piṇḍāya caritvā, missakāhāraṃ vā paribhuñjantopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa piṇḍapāte yathāsārappasantoso.

Idha pana bhikkhuno senāsanaṃ pāpuṇāti manāpaṃ vā amanāpaṃ vā antamaso tiṇakuṭīkāpi tiṇasanthārakampi, so teneva santussati, puna aññaṃ sundarataraṃ vā pāpuṇāti, taṃ na gaṇhāti, ayamassa senāsane yathālābhasantoso. Atha pana ābādhiko hoti dubbalo vā, so byādhiviruddhaṃ vā pakativiruddhaṃ vā senāsanaṃ labhati, yatthassa vasato aphāsu hoti, so taṃ sabhāgassa bhikkhuno datvā tassa santake sappāyasenāsane vasitvā samaṇadhammaṃ karontopi santuṭṭhova hoti, ayamassa senāsane yathābalasantoso. Aparo sundaraṃ senāsanaṃ pattampi na sampaṭicchati “paṇītasenāsanaṃ pamādaṭṭhāna”nti, mahāpuññatāya vā leṇamaṇḍapakūṭāgārādīni paṇītasenāsanaṃ labhati, so tāni cīvarādīni viya cirapabbajitādīnaṃ datvā yattha katthaci vasantopi santuṭṭhova hoti, ayamassa senāsane yathāsārappasantoso.

Idha pana bhikkhu bhesajjaṃ labhati lūkhaṃ vā paṇītaṃ vā, so teneva tussati, aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti, ayamassa gilānapaccaye yathālābhasantoso. Atha pana telena atthiko phāṇitaṃ labhati, so taṃ sabhāgassa bhikkhuno datvā, tassa hatthato telaṃ gahetvā, bhesajjaṃ katvā samaṇadhammaṃ karontopi santuṭṭhova hoti, ayamassa gilānapaccaye yathābalasantoso. Aparo mahāpuñño bahuṃ telamadhuphāṇitādipaṇītabhesajjaṃ labhati, so taṃ cīvarādīni

viya cirapabbajitādīnaṃ datvā tesam ābhatena yena kenaci bhesajjaṃ karontopi santuṭṭhova hoti. Yo pana ekasmiṃ bhājane muttahaṛitakaṃ, ekasmiṃ catumadhuraṃ ṭhapetvā “gaṇhatha, bhante, yadicchasi”ti vuccamāno sacassa tesu aññatarenapi rogo vūpasammati, “muttahaṛitakaṃ nāma buddhādīhi vaṇṇitaṃ, pūtimuttabhesajjaṃ nissāya pabbajjā, tattha te yāvajīvaṃ ussāho karaṇīyo”ti vacanamanusaranto catumadhuraṃ paṭikkhipitvā muttahaṛitakena bhesajjaṃ karonto paramasantuṭṭhova hoti, ayamassa gilānapaccaye yathāsāruppasantoso.

So evaṃpabhedo sabbopi santoso santuṭṭhīti pavuccati. Tena vuttaṃ “atthato itarītarapaccayasantoso”ti. Itarītarasantuṭṭhiyā saddhiṃ sandassanādividhinā ānisaṃsavibhāvanavasena, tappaṭipakkhassa atricchatādibhedassa icchāpakatattassa ādīnavavibhāvanavasena ca pavattā kathā santuṭṭhikathā. Ito parāsupi kathāsu eseva nayo, visesamattameva vakkhāma.

Pavivekakathāti ettha kāyaviveko cittaviveko upadhivivekoti tayo vivekā. Tesu eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṃ kappeti, eko gāmaṃ piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamati, eko abhikkamati, eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati, eko viharatīti evaṃ sabbiriyāpathesu sabbakiccesu gaṇasaṅgaṇikaṃ pahāya vivittavāso kāyaviveko nāma. Aṭṭha samāpattiyo pana cittaviveko nāma. Nibbānaṃ upadhiviveko nāma. Vuttañhetam -

“Kāyaviveko ca vivekaṭṭhakāyānaṃ nekkhammābhiraṭānaṃ, cittaviveko ca parisuddhacittānaṃ paramavodānappattānaṃ, upadhiviveko ca nirupadhīnaṃ puggalānaṃ visaṅkhāragatānaṃ”nti.

Vivekoyeva paviveko, pavivekappaṭisaṃyuttā kathā pavivekakathā.

Asaṃsaggakathāti ettha savanasaṃsaggo dassanasaṃsaggo samullapanasaṃsaggo sambhogasaṃsaggo kāyasaṃsaggoti pañca saṃsaggā. Tesu idhekacco bhikkhu suṇāti “asukasmiṃ gāme vā nigame vā itthī abhirūpā dassanīyā pāsādikā paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgatā”ti, so taṃ sutvā saṃsīdati visīdati, na sakkoti brahmacariyaṃ sandhāretuṃ, sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattati, evaṃ visabhāgārammaṇasavanena uppannakilesasanthavo savanasaṃsaggo nāma. Na heva kho bhikkhu suṇāti, apica kho sāmaṃ passati itthiṃ abhirūpaṃ dassanīyaṃ pāsādikā paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgataṃ, so taṃ disvā saṃsīdati visīdati, na sakkoti brahmacariyaṃ sandhāretuṃ, sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattati, evaṃ visabhāgārammaṇadassanena uppannakilesasanthavo dassanasaṃsaggo nāma. Disvā pana aññamaññaṃ ālāpasallāpavasena uppanno kilesasanthavo samullapanasaṃsaggo nāma. Sahajagghanaḍḍinipi eteneva saṅgaṇhāti. Attano pana santakaṃ yaṃkiñci mātugāmassa datvā vā adatvā vā tena dinnassa vanabhaṅgiyādino paribhogavasena uppannakilesasanthavo sambhogasaṃsaggo nāma. Mātugāmassa hatthaggāhādivasena uppannakilesasanthavo kāyasaṃsaggo nāma. Yopi cesa -

“Gihīhi saṃsaṭṭho viharati ananulomikena saṃsaggena sahasokī sahanandī sukhitesu sukhito, dukkhitesu dukkhito, uppannesu kiccakaraṇīyesu attanā uyyogaṃ āpajjati”ti -

Evaṃ vutto ananulomiko gihisaṃsaggo, yo ca sabrahmacārīhipi kilesupattihetubhūto saṃsaggo, taṃ sabbaṃ pahāya yvāyaṃ saṃsāre thirataṃ saṃvegaṃ, saṅkhāresu tibbaṃ bhayasaññaṃ, sarīre paṭikūlasaññaṃ, sabbākusalesu

jigucchāpubbaṅgamaṃ hirottappaṃ, sabbakiriyāsu satisampajaññanti sabbam paccupaṭṭhapetvā kamaladale jalabindu viya sabbattha alaggabhāvo, ayaṃ sabbasaṃsaggappaṭipakkhatāya asaṃsaggo. Tappaṭisaṃyuttā kathā asaṃsaggakathā.

Vīriyārambhakathāti ettha vīrassa bhāvo, kammanti vā vīriyaṃ, vidhinā īrayitabbaṃ pavattetabbanti vā vīriyaṃ, vīriyañca taṃ akusalānaṃ dhammānaṃ pahānāya kusālānaṃ dhammānaṃ upasampadāya ārambhaṇaṃ vīriyārambho. Svāyaṃ kāyiko cetasiko cāti duvidho, ārambhadhātu, nikkamadhātu, parakkamadhātu cāti tividho; sammappadhānavasena catubbidho. So sabbopi yo bhikkhu gamane uppannaṃ kilesaṃ ṭhānaṃ pāpuṇiṭuṃ na deti; ṭhāne uppannaṃ nisajjaṃ, nisajjāya uppannaṃ sayanaṃ pāpuṇiṭuṃ na deti, tattha tattheva ajapadena daṇḍena kaṇhasappaṃ uppīletvā gaṇhanto viya, tikhiṇena asinā amittaṃ gīvāya paharanto viya ca sīsaṃ ukkhipiṭuṃ adativā vīriyabalena niggāṇhāti, tassevaṃ āradhaviṛiyassa vasena veditabbo. Tappaṭisaṃyuttā kathā vīriyārambhakathā.

Sīlakathādīsu duvidhaṃ sīlaṃ lokiyaṃ lokuttarañca. Tattha lokiyaṃ pātimokkhasaṃvarādi catupārisuddhisīlaṃ, lokuttaraṃ maggasīlaṃ phalasīlañca. Tathā vipassanāya pādaḥkabhūtā saha upacārena aṭṭha samāpattiyo lokiyo samādhī, maggasampayutto panettha lokuttaro samādhī nāma. Tathā paññāpi lokiya sutamayā cintāmayā jhānasampayuttā vipassanāññānañca. Visesaṭo panettha vipassanāpaññā gahetabbā, lokuttarā maggapaññā phalapaññā ca. Vimuttīpi ariyaphalavimutti nibbānañca. Apare pana tadanāgavikkhambhanasamucchedavimuttīnampi vasenettha atthaṃ vaṇṇenti. Vimuttīññānadassanampi ekūnavīsatividhaṃ paccavekkhaṇaṇānaṃ. Iti imesaṃ sīlādīnaṃ saddhiṃ sandassanādividhinā anekākāravokāraānisasavibhāvanavasena ceva tappaṭipakkhānaṃ dussīlyādīnaṃ ādīnavavibhāvanavasena ca pavattā kathā, tappaṭisaṃyuttā kathā vā sīlādikathā nāma.

Ettha ca “attanā ca appiccho hoti, appicchakathañca paresaṃ kattā”ti “santuṭṭho hoti itarītarena cīvarena, itarītaracīvarasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī”ti ca ādivacanato sayañca appicchatādiguṇasamannāgatena paresampi tadatthāya hitajjhāsayena pavattetabbā tathārūpī kathā, yā idha abhisallekhikādibhāvena visesetvā vuttā appicchakathādīti veditabbā. Kārakasēva hi kathā visesaṭo adhippetatthasādhiṇī. Tathā hi vakkhati “kalyāṇamittasētaṃ, meghiya, bhikkhuno pāṭikaṅkhaṃ...pe. ... akasiralābhī”ti.

Evarūpāyāti īdisāya, yathāvuttāya. Nikāmalābhīti yathicchitalābhī yathārucilābhī, sabbakālaṃ imā kathā sotuṃ vicāretuñca yathāsukhaṃ labhanto. Akicchālābhīti niddukhalābhī. Akasiralābhīti vipulalābhī.

Āradhaviṛiyoti paggaḥitaviṛiyo. Akusalānaṃ dhammānaṃ pahānāyāti akosallasambhūtaṭṭhena akusalānaṃ pāpadhammānaṃ pajahanatthāya. Kusālānaṃ dhammānanti kucchitānaṃ salanādiatthena anavajjaṭṭhena ca kusālānaṃ sahaviṇṇasānaṃ maggaḥphaladhammānaṃ. Upasampadāyāti sampādanāya, attano santāne uppādanāya. Thāmaṇvāti ussoḥhisaṅkhātena vīriyathāmena samannāgato. Daḥhapaṛakkamoti thirapaṛakkamo asithilaviṛiyo. Anikkhattadhuroti anorohitadhuro anosakkitaviṛiyo.

Paññavāti vipassanāpaññāya paññavā. Udayatthagāminiyāti pañcannaṃ khandhānaṃ udayañca vāyañca paṭivijjhantiyā. Ariyāyāti vikkhambhanavasena

kilesehi ārakā dūre t̥hitāya niddosāya. Nibbedhikāyāti nibbedhabhāgiyāya. Sammā dukkhakkhayagāminiyāti vaṭṭadukkhassa khepanato “dukkhakkhayo”ti laddhanāmaṃ ariyamaggaṃ sammā hetunā ñāyena gacchantiyā.

Imesu ca pana pañcasu dhammesu sīlaṃ vīriyaṃ paññā ca yogino ajjhaticcaṃ aṅgaṃ, itaradvayaṃ bāhiraṃ aṅgaṃ. Tathāpi kalyāṇamittasannissayeneva sesaṃ catubbidhaṃ ijjhati, kalyāṇamittassevettha bahūpakāraṃ dassento satthā “kalyāṇamittasetaṃ, megghiya, bhikkhuno pāṭikaṅkha”ntiādinā desanaṃ vaḍḍheti. Tattha pāṭikaṅkhanti ekaṃsena icchitabbaṃ, avassaṃbhāvīti attho. Yanti kiriyāparāmasanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - “sīlavā bhavissatī”ti ettha yadetaṃ kalyāṇamittassa bhikkhuno sīlavantatāya bhavanaṃ sīlasampannattaṃ, tassa bhikkhuno sīlasampannattā etaṃ tassa pāṭikaṅkhaṃ, avassaṃbhāvī ekaṃseneva tassa tattha niyojanatoti adhippāyo. Pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharissatītiādisupi eseva nayo.

Evaṃ bhagavā sadevake loke uttamakalyāṇamittasaṅkhātassa attano vacanaṃ anādiyitvā taṃ vanasaṇḍaṃ pavisitvā tādisaṃ vipakāraṃ pattassa āyasmato megghiyassa kalyāṇamittatādinā sakalaṃ sāsanasampattiṃ dassetvā, idānissa tattha ādarajātassa pubbe yehi kāmavitakkādīhi upaddutattā kammaṭṭhānaṃ na sampajji, tassa tesāṃ ujuvipaccanīkabhūtattā ca bhāvanānayaṃ pakāsetvā, tato paraṃ arahattassa kammaṭṭhānaṃ ācikkhanto, “tena ca pana, megghiya, bhikkhunā imesu pañcasu dhammesu patiṭṭhāya cattāro dhammā uttari bhāvetabbā”tiādimāha. Tattha tenāti evaṃ kalyāṇamittasannissayena yathāvuttasīlādiguṇasamannāgatena. Tenevāha “imesu pañcasu dhammesu patiṭṭhāyā”ti. Uttarīti āradhataruṇavipassanassa rāgādiparissayā ce uppajjeyyūṃ, tesāṃ visodhanatthaṃ tato uddhaṃ cattāro dhammā bhāvetabbā uppādetabbā vaḍḍhetabbā ca.

Asubhāti ekādasasu asubhakammaṭṭhānesu yathārahaṃ yattha katthaci asubhabhāvanā. Rāgassa pahānāyāti kāmarāgassa pajahanatthāya. Ayamatto sālilāyakopamāya vibhāvetabbo - eko hi puriso asitaṃ gahetvā koṭito paṭṭhāya sālīkhette sāliyo lāyati, athassa vatiṃ bhinditvā gāvo pavisiṃsu. So asitaṃ t̥hapetvā, yaṭṭhiṃ ādāya, teneva maggena gāvo nīharitvā, vatiṃ pākatiṃ katvā, puna asitaṃ gahetvā sāliyo lāyi. Tattha sālīkhettaṃ viya buddhasāsaṇaṃ daṭṭhabbaṃ, sālilāyako viya yogāvacaro, asitaṃ viya paññā, lāyanakālo viya vipassanāya kammakaraṇakālo, yaṭṭhi viya asubhakammaṭṭhānaṃ, vati viya saṃvaro, vatiṃ bhinditvā gāvīnaṃ pavisaṇaṃ viya sahasā appaṭisaṅkhāya pamādaṃ āgama rāgassa uppajjanaṃ, asitaṃ t̥hapetvā, yaṭṭhiṃ ādāya, pavitṭhamaggeneva gāvo nīharitvā, vatiṃ paṭipākatiṃ katvā, puna t̥hitatṭhānato paṭṭhāya sālilāyanaṃ viya asubhakammaṭṭhānena rāgaṃ vikkhambhetvā, puna vipassanāya kammakaraṇakālōti idamettha upamāsaṃsandanaṃ. Evaṃbhūtaṃ bhāvanāvidhiṃ sandhāya vuttaṃ “asubhā bhāvetabbā rāgassa pahānāyā”ti.

Mettāti mettākammaṭṭhānaṃ. Byāpādassa pahānāyāti vuttanayeneva uppannakopassa pajahanatthāya. Ānāpānassatīti soḷasavatthukā ānāpānassati. Vitakkupacchedāyāti vuttanayeneva uppannānaṃ vitakkānaṃ upacchedanatthāya. Asmimānasamugghātāyāti asmīti uppajjanakassa navavidhassa mānassa samucchedanatthāya. Aniccasaññinoti hutvā abhāvato udayabbayavantato pabhaṅguto tāvakālikato niccappaṭipakkhato ca “sabbe saṅkhārā aniccā”ti pavattaaniccānupassanāvasena aniccasaññino. Anattasaññā saṇṭhātīti asāraṇato avasavattanato parato rittato tucchato suññato ca “sabbe dhammā anattā”ti evaṃ

pavattā anattānupassanāsaṅkhātā anattasaññā citte saṅṭhahati, atidaḷhaṃ patiṭṭhāti. Aniccalakkhaṇe hi diṭṭhe anattalakkhaṇaṃ diṭṭhameva hoti. Tisu hi lakkhaṇesu ekasmiṃ diṭṭhe itaradvayaṃ diṭṭhameva hoti. Tena vuttaṃ - “aniccasaññino hi, megghiya, anattasaññā saṅṭhātī”ti. Anattalakkhaṇe diṭṭhe asmīti uppajjanakamāno suppajahova hotīti āha - “anattasaññī asmimānasamugghātaṃ pāpuṇātī”ti diṭṭheva dhamme nibbānanti diṭṭheyeva dhamme imasmiṃyeva attabhāve apaccayaparinibbānaṃ pāpuṇātī. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato pana asubhādibhāvanānayo visuddhimagge vuttanayena gahetabbo.

Etamatthaṃ viditvāti etaṃ āyasmato megghiyassa micchāvitakkacorehi kusalaḥḥapacchedasaṅkhātāṃ atthaṃ jānitvā. Imaṃ udānanti imaṃ kāmavitakkādīnaṃ avinodane vinodane ca ādīnavānisaṃsadīpakāṃ udānaṃ udānesi.

Tattha khuddāti hīnā lāmakā. Vitakkāti kāmavitakkādayo tayo pāpavitakkā. Te hi sabbavitakkehi patikiṭṭhatāya idha khuddāti vuttā “na ca khuddamācare”tiādīsu viya. Sukhumāti ñātivitakkādayo adhippetā. Ñātivitakko janapadavitakko amarāvitakko parānuddayatāya paṭisaṃyutto vitakko lābhasakkārasilokapaṭisaṃyutto vitakko anavaññattipaṭisaṃyutto vitakkoti ete hi vitakkā kāmavitakkādayo viya dāruṇā na hontīti anolārikasabhāvatāya sukhumāti vuttā. Anugatāti cittaṇa anuvattitā. Vitakke hi uppajjamāne cittaṃ tadānugatameva hoti tassa ārammaṇābhiniropanato. “Anuggatā”tipi pāḷi, anuṭṭhitāti attho. Manaso uppilāvāti cetaso uppilāvitattakarā.

Ete avidvā manaso vitakketi ete kāmavitakkādike manovitakke assādādīnavanissaraṇato ñātātiraṇapahānapariññāhi yathābhūtaṃ ajānanto. Hurā hurā dhāvati bhantacittoti appahīnamicchāvitakkattā anavaṭṭhitacitto “kadāci rūpe, kadāci sadde”tiādīnā tasmīṃ tasmīṃ ārammaṇe assādādivasena aparāparaṃ dhāvati paribbhamati. Atha vā hurā hurā dhāvati bhantacittoti apariññātavitakkattā tannimittānaṃ avijjātāṇhānaṃ vasena paribbhamanāmānaso idhalokato paralokaṃ ādānanikkhepehi aparāparaṃ dhāvati saṃsaratīti attho.

Ete ca vidvā manaso vitakketi ete yathāvuttappabhede kāmavitakkādike manovitakke assādādito yathābhūtaṃ jānanto. Ātāpiyoti vīriyavā. Saṃvaratīti pidahati. Satimāti satisampanno. Anuggateti dullabhavasena anuppanne. Idaṃ vuttaṃ hoti - ete vuttappakāre kāmavitakkādike manovitakke cittassa uppilāvitahetutāya manaso uppilāve vidvā vipassanāpaññāsahitāya maggapaññāya sammadeva jānanto, tassa sahāyabhūtānaṃ sammāvāyāmasatīnaṃ atthitāya ātāpiyo satimā te ariyamaggabhāvanāya āyatīṃ uppattirahe anugate anuppanne eva maggakkhaṇe saṃvarati, ñāṇasaṃvaravasena pidahati, āgamanapathaṃ pacchindati, evaṃbhūto ca catusaccappabodhena buddho ariyasāvako arahattādhigamena asesāṃ, anavasesāṃ ete kāmavitakkādike pajahāsi samucchindīti. Etthāpi “anugate”tipi paṭhanti. Tassattho heṭṭhā vuttōyeva.

Paṭhamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Uddhatasuttavaṇṇanā

32. Dutīye kusiṇārāyanti kusiṇārāyaṃ nāma mallarājūnaṃ nagare. Upavattane mallānaṃ sālavaneti yathā hi anurādhapurassa thūpārāmo, evaṃ kusiṇārāya uyyānaṃ dakkhiṇapacchimadisāya hoti. Yathā thūpārāmato dakkhiṇadvārena nagarapavisanaṃ maggo pācīnamukho gantvā uttarena nivattati, evaṃ uyyānato sālapananti pācīnamukhā gantvā uttarena nivattā, tasmā “upavattana”nti vuccati.

Tasmiṃ upavattane mallarājūnaṃ sālavane. Araññaṃ kuṭikāyanti sālapanṭiyā avidūre rukkhagacchasañchannaṭṭhāne katā kuṭikā, taṃ sandhāya vuttaṃ “araññaṃ kuṭikāyaṃ viharatī”ti. Te pana bhikkhū paṭisaṃkhānavirahitā ossaṭṭhavīriyā pamattavihārino, tena vuttaṃ “uddhatā”tiādi.

Tattha uddhaccabahulattā avūpasantacittatāya uddhatā. Tucchabhāvena māno naḷo viyāti naḷo, mānaṃ khāto uggato naḷo etesanti unnaḷā, uggatatuṇṇamānāti attho. Pattacīvamaṇḍanādicāpallena samannāgatattā bahukatāya vā capalā. Pharusavācatāya mukhena kharāti mukharā. Tiracchānakathābahulatāya vikiṇṇā byākulā vācā etesanti vikiṇṇavācā. Muṭṭhā naṭṭhā sati etesanti muṭṭhassatino, sativirahitā pamādavihārino attho. Sabbena sabbāṃ sampajaññābhāvato asampajānā. Gaddūhanamattampi kālaṃ cittasamādhānassa abhāvato na samāhitāti asamāhitā. Lolasabhāvattā bhantamigasappaṭibhāgatāya vibbhantacittā. Manacchaṭṭhānaṃ indriyānaṃ asaṃvaraṇato asaṃñātindriyatāya pākatindriyā.

Etamatthaṃ viditvāti etaṃ tesāṃ bhikkhūnaṃ uddhaccādivasena pamādavihāraṃ jānitvā. Imaṃ udānanti imaṃ pamādavihāre appamādavihāre ca yathākkamaṃ ādīnavānisamsavibhāvanaṃ udānaṃ udānesi.

Tattha arakkhitenāti satiārakkhābhāvena aguttena. Kāyenāti chaviññāṇakāyena cakkhuviññāṇena hi rūpaṃ disvā tattha nimittānubyañjanaggahaṇavasena abhiññāpavattito viññāṇadvārassa satiyā arakkhitabhāvato. Sotaviññāṇādīsopi eseṇa nayo. Evaṃ chaviññāṇakāyassa arakkhitabhāvaṃ sandhāyāha “arakkhitena kāyena”ti. Keci pana “kāyena”ti atthaṃ vadanti, tesampi vuttanayeneva atthayojanāya sati yujjeyya. Apare pana “arakkhitena cittenā”ti paṭhanti, tesampi vuttanayo eva attho. Micchādiṭṭhihateṇāti sassatādimicchābhīnivesadūsitena. Thinamiddhābhībhūteṇāti cittassa akalyatālakkaṇena thinena kāyassa akalyatālakkaṇena middhena ca ajjhotthaṇena, tena kāyena cittenāti vā sambandho. Vasaṃ māraṇaṃ gacchatīti kilesamāradikassa sabbassapi māraṇaṃ vasaṃ yathākāmakaraṇīyataṃ upagacchati, tesāṃ visayaṃ nātikkaṃatīti attho.

Imāya hi gāthāya bhagavā ye satiārakkhābhāvena sabbaso arakkhitacittā, yonisomanasikāraṇaṃ hetubhūtaṃ paññāya abhāvato ayoniso ummujjanena niccantiādinā vipariyesagāhino, tato eva kusalakiriyāya vīriyārambhābhāvato kosajjābhībhūtā saṃsāraṇaṃ sīsaṃ na ukkhipissantīti tesāṃ bhikkhūnaṃ pamādavihāragarāhāmukhena vaṭṭaṃ dassetvā idāni vivaṭṭaṃ dassetuṃ, “tasmā rakkhitacittassā”ti dutiyagāthamāha.

Tattha tasmā rakkhitacittassāti yasmā arakkhitacitto māraṇaṃ yathākāmakaraṇīyo hutvā saṃsāreyaṃ hoti, tasmā satisaṃvarena manacchaṭṭhānaṃ indriyānaṃ rakkaṇaṃ pidahanena rakkhitacitto assa. Citte hi rakkhite cakkhādiindriyāni rakkhitāneva hontīti. Sammāsaṃkappagocaroti yasmā micchāsaṃkappagocarato tathā tathā ayoniso vitakketvā nānāvidhāni micchādassanāni gaṇhanto micchādiṭṭhihateṇa cittena māraṇaṃ yathākāmakaraṇīyo hoti, tasmā yonisomanasikāreṇa kammaṃ karonto nekkhammasaṃkappādisammāsaṃkappagocarato assa, jhānādisampayuttaṃ sammāsaṃkappameva attano cittassa pavattiṭṭhānaṃ kareyya. Sammādiṭṭhipurekkhāroti sammāsaṃkappagocaratāya vidhūtamicchādassano puretaraṃyeva kammassakatālakkaṇaṃ, tato yathābhūtaññālakkaṇaṃca sammādiṭṭhiṃ purato katvā pubbe vuttanayeneva sīlasamādhīsu yutto payutto vipassanaṃ ārabhitvā saṃkhāre sammāsanto ñatvāna udayabbayaṃ pañcasu

upādānakkhandhesu samapaññāsāya ākārehi uppādanīrodham vavatthapetvā udayabbayaññamadhigantvā tato param bhaṅgānupassanādivasena vipassanam ussukkāpetvā anukkamena ariyamaggaṃ gaṇhanto aggamaggena, thinamiddhābhibhū bhikkhu sabbā duggatiyo jaheti, evaṃ so heṭṭhimamaggavajjhānaṃ kilesānaṃ paṭhamameva pahīnattā diṭṭhivippayuttalobhasahagatacittuppādesu uppajjanakathinamiddhānaṃ adhigatena arahattamaggena samucchindanato tadekaṭṭhānaṃ mānādīnampi pahīnattā sabbaso bhinnakilesa khīṇāsavo bhikkhu tividhadukkhātāyogena duggatisaṅkhātā sabbāpi gatiyo ucchinnabhavamūlattā jahe, pajaheyya. Tāsaṃ parabhāge nibbāne patiṭṭheyyāti attho.

Dutiyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Gopālakasuttavaṇṇanā

33. Tatiye kosalesūti kosalā nāma jānapadino rājakumārā, tesam nivāso ekopi janapado “kosalā”tveva vuccati, tesu kosalesu janapade. Cārikaṃ caratīti aturita-cārikāvasena janapadacārikaṃ carati. Mahatāti guṇamahattenapi mahatā, aparicchinnasaṅkhyattā saṅkhyāmahattenapi mahatā. Bhikkhusaṅghenāti diṭṭhisīlasāmaññasamhatena samaṇagaṇena. Saddhinti ekato. Maggā okkammāti maggato apakkamitvā. Aññataraṃ rukkhāmūlanti ghanapattasākhāviṭṭapasampannassa sandacchāyassa mahato rukkhassa samīpasāṅkhātāṃ mūlaṃ.

Aññatara gopālakoti eko gogaṇarakkhako, nāmena pana nando nāma. So kira aḍḍho mahaddhano mahābhogo, yathā keṇiyo jaṭilo pabbajjāvasena, evaṃ anāthapiṇḍikassa goyūthaṃ rakkhanto gopālakattena rājapīḷaṃ apaharanto attano kuṭumbaṃ rakkhati. So kālena kālaṃ pañca gorase gahetvā, mahāseṭṭhissa santikaṃ āgantvā niyyātetvā satthu santikaṃ gantvā, satthāraṃ passati, dhammaṃ suṇāti, attano vasanaṭṭhānaṃ āgamanatthāya satthāraṃ yācati. Satthā tasseva ñāṇaparipākaṃ āgamayamāno agantvā, aparabhāge mahatā bhikkhusaṅghena parivuto janapadacārikaṃ caranto, “idānissa ñāṇaṃ paripakka”nti ñatvā tassa vasanaṭṭhānassa avidūre maggā okkamma aññatarasmim rukkhāmūle nisīdi tassa āgamaṇaṃ āgamayamāno. Nandopi kho “satthā kira janapadacārikaṃ caranto ito āgacchatī”ti sutvā, haṭṭhatuṭṭho vegena gantvā, satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā katapaṭisanthāro ekamantaṃ nisīdi, athassa bhagavā dhammaṃ desesi. So sotāpatti-phale patiṭṭhahitvā bhagavantaṃ nimantetvā sattāhaṃ pāyāsādānamadāsi, sattame divase bhagavā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Tena vuttaṃ - “ekamantaṃ nisinnaṃ kho taṃ gopālakaṃ bhagavā dhammiyā kathāya sandassesī...pe... uṭṭhāyāsānā pakkāmi”ti.

Tattha sandassesīti “ime dhammā kusalā, ime dhammā akusalā”tiādinaṃ kusalādidhamme kammavipāke idhalokaparaloke paccakkhato dassento anupubbikathāvasāne cattāri ariyasaccāni sammā dassesi. Samādapesīti “saccādhigamāya ime nāma dhammā attani uppādetabbā”ti sīlādidhamme sammā gaṇhāpetvā tesu taṃ patiṭṭhapesi. Samuttejesīti te dhammā samādinnaṃ anukkamena bhāviyamānā nibbedhabhāgiyā hutvā tikkhavisadā yathā khippaṃ ariyamaggaṃ āvahanti, tathā sammā uttejesi sammadeva tejesi. Sampahaṃsesīti bhāvanāya pubbenāparaṃ visesabhāvadassanena cittassa pamodāpanavasena suṭṭhu pahaṃsesi. Apicettha sāvajjānavajjadhammesu dukkhādīsu ca sammohavinodanena

sandassanaṃ, sammāpaṭipattiyaṃ pamāḍāpanodanena samādapanaṃ, cittaśālasīyāpattivinodanena samuttejanaṃ, sammāpaṭipattisiddhiyā sampahaṃsanaṃ veditabbaṃ. Evaṃ so bhagavato sāmukkaṃsīkāya dhammadeśanāya sotāpattiṃphale paṭiṭṭhahi. Adhivāsesīti tena diṭṭhasaccena “adhivāsetu me, bhante bhagavā”tiādinā nimantito kāyaṅgavācaṅgaṃ acopento citteneva adhivāsesi sādīyi. Tenevāha “tuṇhībhāvenā”ti.

Appodakapāyāsanti nirudakapāyāsaṃ. Paṭiyādāpetvāti sampādetvā sajjetvā. Navañca sappinti navaṇītaṃ gahetvā tāvadeva vilīnaṃ maṇḍasappiñca paṭiyādāpetvā. Sahatthāti ādarajāto sahattheneva parivisanto. Santappesīti paṭiyattaṃ bhojanaṃ bhojesi. Sampavāsesīti “alaṃ ala”nti vācāya paṭikkhipāpesi. Bhuttāvinti katabhattakiccaṃ. Onītapattapāṇinti pattato apanītapāṇiṃ, “dhotapattapāṇi”ntipi pāṭho, dhotapattahatthanti attho. Nīcanti anuccaṃ āsanaṃ gahetvā āsaneyeva nisīdanaṃ ariyadesavāsīnaṃ cārittaṃ, so pana satthu santike upacāravasena paññattassa dāruphalakāsanassa samīpe nisīdi. Dhammiyā kathāyātiādi sattame divase kataṃ anumodanaṃ sandhāya vuttaṃ. So kira sattāhaṃ bhagavantaṃ bhikkhusaṅghaṃca tattha vasāpetvā mahādānaṃ pavattesi. Sattame pana divase appodakapāyāsādānaṃ adāsī. Satthā tassa tasmīṃ attabhāve uparimaggatthāya ñāṇaparipākābhāvato anumodanameva katvā pakkāmi.

Sīmantarikāyāti sīmantare, tassa gāmassa antaraṃ. Gāmaṃvāsino kira ekaṃ taḷākaṃ nissāya tena saddhiṃ kalahaṃ akaṃsu. So te abhibhavitvā taṃ taḷākaṃ gaṇhi. Tena baddhāghāto eko puriso taṃ satthu pattaṃ gahetvā dūraṃ anugantvā “nivattāhi upāsakā”ti vutte bhagavantaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā bhikkhusaṅghassa ca añjaliṃ katvā yāva dassanūpacārasamatikkamā dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjaliṃ sirasi paggayha paṭinivattitvā dvinnāṃ gāmānaṃ antare araṇṇappadese ekakaṃ gacchantaṃ sareṇa vijjhītvā māresi. Tena vuttaṃ acirapakkantassa...pe... voropesī”ti. Kenacideva karaṇīyena ohīyitvā pacchā gacchantā bhikkhū taṃ tathā mataṃ disvā bhagavato tamatthaṃ ārocesuṃ, taṃ sandhāya vuttaṃ “atha kho sambahulā bhikkhū”tiādi.

Etamatthaṃ viditvāti yasmā diṭṭhisampannaṃ ariyasāvakakaṃ nandaṃ mārentena purisena ānantariyakammaṃ bahulaṃ apuññaṃ pasutaṃ, tasmā yaṃ corehi ca verīhi ca kattabbaṃ, tatopi ghorataraṃ imesaṃ sattānaṃ micchāpaṇihitaṃ cittaṃ karotīti imamatthaṃ jānitvā tadatthadīpanaṃ imaṃ udānaṃ udānesi.

Tattha diso disanti dūsako dūsānīyaṃ coro coraṃ, disvāti vacanaseso. Yaṃ taṃ kayirāti yaṃ tassa anayabyasanaṃ kareyya, dutiyapadehi eseva nayo. Idaṃ vuttaṃ hoti - eko ekassa mittadubbhī coro puttadārakhettavatthugomahiṃsādīsu aparajjhanto yassa aparajjhanti, tampi tattheva attani aparajjhantaṃ coraṃ disvā, verī vā pana kenacideva kāraṇena baddhaveraṃ veriṃ disvā attano kakkhaḷatāya dāruṇatāya yaṃ tassa anayabyasanaṃ kareyya, puttadāraṃ vā pīḷeyya, khettādīni vā nāseyya, jīvitā vā voropeyya, dasasu akusalakammāpathesu micchāṭhapitattā micchāpaṇihitaṃ cittaṃ pāpiyo naṃ tato kare, naṃ purisaṃ pāpataraṃ tato kareyya. Vuttappakāro hi diso vā verī vā disassa vā verino vā imasmīmyeva attabhāve dukkhaṃ vā uppādeyya, jīvitakkhayaṃ vā kareyya. Idaṃ pana akusalakammāpathesu micchāṭhapitaṃ cittaṃ diṭṭheva dhamme anayabyasanaṃ pāpeti, attabhāvasatasahassesupi catūsu apāyesu khipitvā sīsamassa ukkhipitum na detīti.

4. Yakkhapahārasuttavaṇṇanā

34. Catutthe kapotakandarāyanti evaṃnāmake vihāre. Tasmiṃ kira pabbatakandare pubbe bahū kapotā vasiṃsu, tena sā pabbatakandarā “kapotakandarā”ti vuccati. Aparabhāge tattha katavihāropi “kapotakandarā”tveva paññāyittha. Tena vuttaṃ - “kapotakandarāyanti evaṃnāmake vihāre”ti. Juṇhāya rattiyāti sukkapakkarattiyaṃ. Navoropitehi kesehī aciraohāritehi kesehī, itthambhūtalakkhaṇe cetāṃ karaṇavacanāṃ. Abbhokāseti yattha uparicchadanāṃ parikkhepo vā natthi, tādise ākāsaṅgaṇe.

Tattha āyasmā sārīputto suvaṇṇavaṇṇo, āyasmā mahāmoggallāno nīluppalavaṇṇo. Ubho pi pana te mahātherā udiccabrāhmaṇajaccā kappānaṃ satasahassādhikaṃ ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ abhinīhārasampannā chaḷabhiññāpaṭisambhidāppattā mahākhīṇāsavā samāpattilābhino sattasatṭhiyā sāvakaṃpāramiññānaṃ matthakappattā etaṃ kapotakandaravihāraṃ upasobhayantā ekaṃ kanakaguhaṃ pavitṭhā dve sīhā viya, ekaṃ vijambhanabhūmiṃ otiṇṇā dve byagghā viya, ekaṃ supupphitasālavanāṃ pavitṭhā dve chaddantanāgarājāno viya, ekaṃ simbalivanaṃ pavitṭhā dve supaṇṇarājāno viya, ekaṃ naravāhanayānaṃ abhiruḷhā dve vessavaṇā viya, ekaṃ paṇḍukambalasilāsanaṃ abhinisinnā dve sakkā viya, ekavimānabbhantaragatā dve mahābrahmāno viya, ekasmiṃ gaganatṭhāne tṭhitāni dve candamaṇḍalāni viya, dve sūriyamaṇḍalāni viya ca virocīṃsu. Tesu āyasmā mahāmoggallāno tuṇhī nisīdi, āyasmā pana sārīputto samāpajji. Tena vuttaṃ - “aññataraṃ samādhim samāpajjitvā”ti.

Tattha aññataraṃ samādhinti upekkhābrahmavihārasamāpattiṃ. Keci “saññāvedayitanirodhasamāpatti”nti vadanti, apare panāhu “āruppapaḍakāṃ phalasamāpatti”nti. Imā eva hi tisso kāyarakkhaṇasamatthā samāpattiyo. Tattha nirodhasamāpattiyā samādhipariyāyasambhavo heṭṭhā vuttova, pacchimamyeva pana ācariyā vaṇṇenti. Uttarāya disāya dakkhiṇaṃ disaṃ gacchantīti uttarāya disāya yakkhasamāgamaṃ gantvā attano bhavanaṃ gantaṃ dakkhiṇaṃ disaṃ gacchanti. Paṭibhāti manti upaṭṭhāti mama. Manti hi paṭisaddayogena sāmīatthe upayogavacanāṃ, imassa sīse pahāraṃ dātuṃ cittaṃ me uppajjatīti attho. So kira purimajātiyaṃ there baddhāghāto, tenassa therāṃ disvā paduṭṭhacittassa evaṃ ahosi. Itaro pana sappaññajātiko, tasmā taṃ paṭisedhento “alaṃ sammā”tiādimāha. Tattha mā āsādesīti mā ghaṭṭesi, mā pahāraṃ dehīti vuttaṃ hoti. Uḷāroti uḷārehi uttamehi sīlādiguṇehi samannāgato.

Anādiyitvāti ādaraṃ akatvā, tassa vacanaṃ aggahetvā. Yasmā pana tassa vacanaṃ aggaṇhanto taṃ anādiyanto nāma hoti, tasmā vuttaṃ - “taṃ yakkhaṃ anādiyitvā”ti. Sīse pahāraṃ adāsīti sabbathāmena ussāhaṃ janetvā ākāse tṭhitova sīse khaṭakaṃ adāsi, muddhani muṭṭhighātaṃ akāsīti attho. Tāva mahāti thāmamahattena tattakaṃ mahanto pahāro ahosi. Tena pahārenāti tena pahārena karaṇabhūtena. Sattaratananti pamāṇamajjhimaṃ purisassa ratanena sattaratanāṃ. Nāganti hatthināgaṃ. Osādeyyāti pathaviyaṃ osidāpeyya nimujjāpeyya. “Osāreyyā”tipi pāṭho, cuṇṇavicuṇṇaṃ kareyyāti attho. Aḍḍhaṭṭhamaratananti aḍḍhena aṭṭhannaṃ pūraṇāni aḍḍhaṭṭhamāni, aḍḍhaṭṭhamāni ratanāni pamāṇaṃ etassāti

aḍḍhaṭṭhamaratano, taṃ aḍḍhaṭṭhamaratanaṃ. Mahantaṃ pabbatakūṭanti
kelāsakūṭappamāṇaṃ vipulaṃ girikūṭaṃ. Padāleyyāti sakalikākārena bhindeyya. Api
osādeyya, api padāleyyāti sambandho.

Tāvadeva cassa sarīre mahāpariḷāho uppajji, so vedanāturo ākāse ṭhātuṃ asakkonto
bhūmiyaṃ pati, taṅkhaṇaṇṇeva aṭṭhasaṭṭhisahassādhikayojanasatasahassabbedhaṃ
sinerumpi pabbatarājānaṃ sandhārentī catunahutādhikadviyojanasatasahassabahalā
mahāpathavī taṃ pāpasattaṃ dhāretuṃ asakkontī viya vivaramadāsi. Avīcito jālā
uṭṭhahitvā kandantaṃyeva taṃ gaṇhiṃsu, so kandanto vippalapanto pati. Tena
vuttaṃ - “atha ca pana so yakkho ‘ḍayhāmi ḍayhāmī’ti vatvā tattheva mahānirayaṃ
apatāsīti. Tattha apatāsīti apati.

Kiṃ pana so yakkhattabhāveneva nirayaṃ upagacchīti? Na upagacchi, yaṇhettha
diṭṭhadhammavedanīyaṃ pāpakammaṃ ahosi, tassa balena yakkhattabhāve
mahantaṃ dukkhaṃ anubhavi. Yaṃ pana upapajavedanīyaṃ ānantariyakammaṃ,
tena cutianantaraṃ niraye uppajjīti. Therassa pana samāpattibalena
upatthambhitasarīrassa na koci vikāro ahosi. Samāpattito avuṭṭhitakāle hi taṃ
yakkho pahari, tathā paharantaṃ dibbacakkhunā disvā āyasmā mahāmoggallāno
dhammasenāpatiṃ upasaṅkami, upasaṅkamanasamakārameva ca dhammasenāpati
samāpattito uṭṭhāsi. Atha naṃ mahāmoggallāno sarīravuttiṃ pucchi, sopissa byākāsi,
tena vuttaṃ - “addasā kho āyasmā mahāmoggallāno...pe... api ca me sīsaṃ thokaṃ
dukkha”nti.

Tattha thokaṃ dukkhanti thokaṃ appamattakaṃ madhurakajātaṃ viya me sīsaṃ
dukkhitaṃ, dukkhappattanti attho. Dukkhādiṭṭhānaṇhi sīsaṃ dukkhanti vuttaṃ.
“Sīse thokaṃ dukkha”ntipi pāṭho. Kathaṃ pana samāpattibalena sarīre
upatthambhite therassa sīse thokampi dukkhaṃ ahosīti? Acireneva vuṭṭhitattā.
Antosamāpattiyaṃ apaṇṇāyamānadukkhaṇhi kāyanissitattā niddaṃ upagatassa
makasādijanitaṃ viya paṭibuddhassa thokaṃ paṇṇāyittha.

“Mahābalena yakkhena tathā sabbussāhena pahaṭe sarīrepi vikāro nāma natthī”ti
acchariyabbhutacittajātena āyasmatā mahāmoggallānena “acchariyaṃ, āvuso
sāriputtā”tiādinā dhammasenāpatino mahānubhāvatāya vibhāvitāya sopissa
‘acchariyaṃ, āvuso moggallānā’tiādinā iddhānubhāvamahantatāpakāsanāpadesena
attano issāmacchariyāhaṅkāradimalānaṃ suppahīnataṃ dīpeti. Paṃsupisācakampi
na passāmāti saṅkārakūṭādisu vicaraṇakakhuḍḍakapetampi na passāma. Iti
adhigamappicchānaṃ aggabhūto mahāthero tasmīṃ kāle anāvajjanena tesam
adassanaṃ sandhāya vadati. Tenevāha “etarahī”ti.

Bhagavā pana veḷuvane ṭhito ubhinnaṃ aggasāvakānaṃ imaṃ kathāsallāpaṃ
dibbasotena assosi. Tena vuttaṃ - “assosi kho bhagavā”tiādi, taṃ vuttatthameva.

Etamatthaṃ viditvāti etaṃ āyasmato sāriputtassa samāpattibalūpagataṃ
iddhānubhāvamahantataṃ viditvā. Imaṃ udānanti tasseva tādibhāvappattidīpakam
imaṃ udānaṃ udānesi.

Tattha yassa selūpamaṃ cittaṃ, ṭhitaṃ nānupakampatīti yassa khīṇāsavassa cittaṃ
ekagghanasilāmayapabbatūpamaṃ sabbesaṃ iñjanānaṃ abhāvato
vasībhāvappattiyāva ṭhitaṃ sabbehipi lokadhammehi nānupakampati na pavedhati.
Idānissa akampanākāraṃ saddhiṃ kāraṇena dassetuṃ “viratta”ntiādi vuttaṃ. Tattha
virattaṃ rajanīyesūti virāgasāṅkhātena ariyamaggena rajanīyesu

rāguppatihetubhūtesu sabbesu tebhūmakadhammesu virattaṃ, tattha sabbaso samucchinnarāganti attho. Kopaneyyeta paṭighaṭṭhānīye sabbasmimpi āghātavatthusmiṃ na kuppati na dussati na vikāraṃ āpajjati. Yassevaṃ bhāvitāṃ cittanti yassa yathāvuṭṭassa ariyapuggalassa cittaṃ evaṃ vuttanayena tādibhāvāvahanabhāvena bhāvitāṃ. Kuto taṃ dukkhamessatīti taṃ uttamapuggalaṃ kuto sattato saṅkhārato vā dukkhaṃ upagamissati, na tādisassa dukkhaṃ atthīti attho.

Catutthasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Nāgasuttavaṇṇanā

35. Pañcame kosambiyanti kusumbena nāma isinā vasitaṭṭhāne māpitattā “kosambī”ti evaṃladdhanāmake nagare. Ghositārāmeti ghositaseṭṭhinā kārite ārāme. Bhagavā ākiṇṇo viharatīti bhagavā sambādhappatto viharati. Kiṃ pana bhagavato sambādho atthi, saṃsaggo vāti? Natthi. Na hi koci bhagavantaṃ anicchāya upasaṅkamituṃ sakkoti. Durāsadā hi buddhā bhagavanto sabbattha ca anupalittattā. Hitesitāya pana sattesu anukampaṃ upādāya “mutto mocessāmī”ti paṭiññānurūpaṃ caturoghanittharaṇatthaṃ aṭṭhannaṃ parisānaṃ attano santikaṃ kālana kālaṃ upasaṅkamaṇaṃ adhivāseti, sayañca mahākaruṇāsamussāhito kālaññū hutvā tattha upasaṅkamati, idaṃ sabbabuddhānaṃ āciṇṇaṃ, ayamidha ākiṇṇavihāroti adhippeto.

Idha pana kosambikānaṃ bhikkhūnaṃ kalahajātānaṃ satthā dīghītissa kosalarañño vatthuṃ āharitvā, “na hi verena verāni, sammantīdha kudācana”ntiādinā ovādaṃ adāsi, taṃ divasaṃ tesāṃ kalahaṃ karontānaṃyeva ratti vibhātā. Dutiyadivasepi bhagavā tameva vatthuṃ kathesi, taṃ divasampi tesāṃ kalahaṃ karontānaṃyeva ratti vibhātā. Tatiyadivasepi bhagavā tameva vatthuṃ kathesi, athaññataro bhikkhu bhagavantaṃ evamāha - “appossukko, bhante bhagavā, diṭṭhadhammasukhavihāraṃmanuyutto viharatu, mayametenā bhaṇḍanena kalahena viggahena vivādena paññāyissāmā”ti. Satthā “pariyādinnacittā kho ime moghapurisā na dānime sakkā saññāpetuṃ, natthi cettha saññāpetabbā, yaṃnūnāhaṃ ekacārikavāsaṃ vaseyyaṃ, evaṃ ime bhikkhū kalahato oramissantī”ti cintesi. Evaṃ tehi kalahakārahehi bhikkhūhi saddhiṃ ekavihāre vāsaṃ vinetabbābhāvato upāsakādīhi upasaṅkamanañca ākiṇṇavihāraṃ katvā vuttaṃ - “tena kho pana samayena bhagavā ākiṇṇo viharatī”tiādi.

Tattha dukkhanti na sukhaṃ, anārādhitaṇṇatāya na iṭṭhanti attho. Tenevāha “na phāsu viharāmī”ti. Vūpakaṭṭhoti pavivekaṭṭho dūrībhūto. Tathā cintetvāva bhagavā pātova sarīrappaṭijagganaṃ katvā kosambiyaṃ piṇḍāya caritvā kañci anāmantetvā eko adutiyo gantvā kosalaraṭṭhe pālīyake vanasaṇḍe bhaddasālamūle vihāsi. Tena vuttaṃ - “atha kho bhagavā pubbaṇhasamayaṃ...pe... bhaddasālamūle”ti. Tattha sāmanti sayaṃ. Saṃsāmetvāti paṭisāmetvā. Pattacīvaramādāyāti etthāpi sāmanti padaṃ ānetvā yojetabbā. Upaṭṭhāketi kosambinagaravāsino ghositaseṭṭhiādi ke upaṭṭhāke, vihāre ca agguppaṭṭhākaṃ āyasmantaṃ ānandaṃ anāmantetvā.

Evaṃ gate satthari pañcasatā bhikkhū āyasmantaṃ ānandaṃ āhaṃsu - “āvuso ānanda, satthā ekakova gato, mayaṃ anubandhissāmā”ti. “Āvuso, yadā bhagavā sāmaṃ senāsanaṃ saṃsāmetvā pattacīvaramādāya anāmantetvā upaṭṭhāke ca

anapaloketvā bhikkhusaṅghaṃ adutiyo gacchati, tadā ekacāraṃ carituṃ bhagavato ajjhāsayo, sāvakena nāma satthu ajjhāsayanurūpaṃ paṭipajjitabbaṃ, tasmā na imesu divasesu bhagavā anugantabbo”ti nivāresi, sayampi nānugacchi.

Anupubbenāti anukkamena, gāmanigamapaṭipāṭiyā cārikaṃ caramāno “ekacāravāsaṃ tāva vasamānaṃ bhikkhuṃ passissāmī”ti bālakaloṇakāragāmaṃ gantvā tattha bhaguttherassa sakalaṃ pacchābhattañceva tiyāmañca rattim ekacāravāse ānisaṃsaṃ kathetvā punadivase tena pacchāsamaṇena piṇḍāya caritvā taṃ tattheva nivattetvā “samaggavāsaṃ vasamāne tayo kulaputte passissāmī”ti pācīnavaṃsamigadāyaṃ gantvā tesampi sakalarattim samaggavāse ānisaṃsaṃ kathetvā tepi tattheva nivattetvā ekakova pālileyyagāmaṃ sampatto. Pālileyyagāmaṃvāsino paccuggantvā bhagavato dānaṃ datvā pālileyyagāmassa avidūre rakkhitanasāṇḍo nāma atthi, tattha bhagavato paṇṇasālaṃ katvā “ettha bhagavā vasatū”ti yācitvā vāsayaṃsu. Bhaddasāloti pana tattheke manāpo bhaddako sālārukkho, bhagavā taṃ gāmaṃ upanissāya vanasaṇḍe paṇṇasālasamāpe tasmim rukkhamaṇḍe vihasi. Tena vuttaṃ - “pālileyyake viharati rakkhitanasāṇḍe bhaddasālamāṇḍe”ti.

Hatthināgoti mahāhatthī yūthapati. Hatthikalabhehīti hatthipotakehi. Hatthicchāpehīti khīrūpagehi daharahatthipotakehi, ye “bhiṅkā”tipi vuccanti. Chinnaggānīti purato purato gacchantehi tehi hatthiādīhi chinnaggāni khāditāvasesāni khāṇusadisāni khādanti. Obhaggobhagganti tena hatthināgena uccaṭṭhānato bhañjitvā bhañjitvā pātitaṃ. Assa sākābhāṅganti etassa santakaṃ sākābhāṅgaṃ te khādanti. Āvilānīti tehi paṭhamataraṃ otarivā pivantehi āluṭitattā āvilāni kaddamamissāni pānīyāni pivati. Ogāhāti titthato. “Ogāha”ntipi pālī. Assāti hatthināgassa. Upanighaṃsantiyoti ghaṭṭentiyo, upanighaṃsiyamānopi attano ulārabhāvena na kujjhati, tena tā taṃ ghaṃsantiyeva. Yūthāti hatthighaṭṭā.

Yena bhagavā tenupasaṅkamīti so kira hatthināgo yūthavāse ukkaṇṭhito taṃ vanasaṇḍaṃ pavittṭho tattha bhagavantam disvā ghaṭṭasahassena nibbāpitasantāpo viya nibbuto hutvā pasannacitto bhagavato santike aṭṭhāsi, tato paṭṭhāya vattasīse ṭhatvā bhaddasālassa paṇṇasālāya ca samantato appaharitaṃ katvā sākābhāṅgehi sammajjati, bhagavato mukhadhovaṃ deti, nhānodakaṃ āharati, dantakaṭṭhaṃ deti, araṇṇato madhurāni phalāni āharitvā satthu upaneti, satthā tāni paribhuñjati. Tena vuttaṃ - “tatra sudaṃ so hatthināgo yasmiṃ padese bhagavā viharati, taṃ padesaṃ appaharitañca karoti, soṇḍāya bhagavato pānīyaṃ paribhojanīyaṃ upaṭṭhāpeti”ti. Soṇḍāya dārūni āharitvā aññamaññaṃ ghaṃsitvā aggim utṭhāpetvā dārūni jālapetvā tattha pāsāṇakhaṇḍāni tāpetvā tāni daṇḍakehi pavaṭṭetvā soṇḍiyaṃ khipitvā udakassa tattabhāvaṃ ṇatvā bhagavato santikaṃ upagantvā tiṭṭhati, bhagavā “hatthināgo mama nhānaṃ icchatī”ti tattha gantvā nhānakiccaṃ karoti, pānīyepi eseva nayo. Tasmim pana sītale sañjāte upasaṅkamati, taṃ sandhāya vuttaṃ - “soṇḍāya bhagavato pānīyaṃ paribhojanīyaṃ upaṭṭhāpeti”ti.

Atha kho bhagavato rahogatassātiādi ubhinnaṃ mahānāgānaṃ vivekasukhapaccavekkhaṇadassanaṃ, taṃ vuttatthameva. Attano ca pavivekaṃ veditvāti kehici anākiṇṇabhāvaladdhaṃ kāyavivekaṃ jānitvā, itare pana vivekā bhagavato sabbakālaṃ vijjantiyeva.

Imaṃ udānanti imaṃ attano hatthināgassa ca pavivekābhīratīyā samānājjhāsayaḥbhāvadīpanaṃ udānaṃ udānesi.

Tatthāyaṃ saṅkhepattho - etaṃ īsānantassa rathāīsāsadisadantassa hatthināgassa cittaṃ nāgena buddhanāgassa cittaṃ sameti saṃsandati. Kathaṃ sameti ce? Yadeko ramatī vane yasmā buddhanāgo “ahaṃ kho pubbe ākiṇṇo vihāsi”nti purimaṃ ākiṇṇavihāraṃ jigucchitvā vivekaṃ upabrūhayamāno idāni yathā eko adutiyo vane araṇṇe ramati abhiramati, evaṃ ayampi hatthināgo pubbe attano hatthiādīhi ākiṇṇavihāraṃ jigucchitvā vivekaṃ upabrūhayamāno idāni eko asahāyo vane araṇṇe ramati abhiramati. Tasmāssa cittaṃ nāgena sameti tassa cittaṃ sametīti katvā ekibhāvaratīyā ekasadisam hotīti attho.

Pañcamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Piṇḍolasuttavaṇṇanā

36. Chaṭṭhe piṇḍolabhāradvājoti piṇḍaṃ ulamāno pariyesamāno pabbajitoti piṇḍolo. So kira pariṇiṇṇabhogo brāhmaṇo hutvā mahantaṃ bhikkhusaṅghassa lābhasakkāraṃ disvā piṇḍatthāya nikkhamitvā pabbajito. So mahantaṃ kapallaṃ “patta”nti gahetvā carati, kapallapūraṃ yāguṃ pivati, bhattaṃ bhuñjati, pūvakhajjakaṇṇa khādati. Athassa mahagghasabhāvaṃ satthu ārocesuṃ. Satthā tassa pattatthavikaṃ nānujāni, heṭṭhāmaṇce pattaṃ nikkujjitvā ṭhapeti, so ṭhapentopi ghaṃsentova paṇāmetvā ṭhapeti, gaṇhantopi ghaṃsentova ākaḍḍhitvā gaṇhāti. Taṃ gacchante gacchante kāle ghaṃsanena parikkhīṇaṃ, nālikodanamattasseva gaṇhanakaṃ jātaṃ. Tato satthu ārocesuṃ, athassa satthā pattatthavikaṃ anujāni. Thero aparena samayena indriyabhāvaṃ bhāvento aggaphale arahatte patiṭṭhāsi. Iti so pubbe savisesaṃ piṇḍatthāya ulatīti piṇḍolo, gottena pana bhāradvājoti ubhayaṃ ekato katvā “piṇḍolabhāradvājo”ti vuccati.

Āraṇṇakoti gāmantasenāsanapaṭikkhipanena araṇṇe nivāso assāti āraṇṇako, āraṇṇakadhutaṅgaṃ samādāya vattantassetam nāmaṃ. Tathā bhikkhāsāṅkhātānaṃ āmisapiṇḍānaṃ pāto piṇḍapāto, parehi dinnānaṃ piṇḍānaṃ patte nipatananti attho. Piṇḍapātaṃ uñchati taṃ taṃ kulaṃ upasaṅkamanto gavesatīti piṇḍapātiko, piṇḍāya vā patituṃ carituṃ vatametassāti piṇḍapātī, piṇḍapātīyeva piṇḍapātiko. Saṅkārakūṭādisu paṃsūnaṃ upari ṭhitattā abbhuggataṭṭhena paṃsukūlaṃ viyāti paṃsukūlaṃ, paṃsu viya vā kucchitabhāvaṃ ulati gacchatīti paṃsukūlaṃ, paṃsukūlassa dhāraṇaṃ paṃsukūlaṃ, taṃ sīlaṃ etassāti paṃsukūliko. Saṅghāṭiuttarāsaṅgaantaravāsakasaṅkhātāni tīṇi cīvarāni ticīvaraṃ, ticīvarassa dhāraṇaṃ ticīvaraṃ, taṃ sīlaṃ etassāti tecīvariko. Appicchotiādīnaṃ padānaṃ attho heṭṭhā vuttoyeva.

Dhutavādoti dhuto vuccati dhutakilesa puggalo, kilesadhunanakadhammo vā. Tattha atthi dhuto, na dhutavādo, atthi na dhuto, dhutavādo, atthi neva dhuto, na dhutavādo, atthi dhuto ceva, dhutavādo cāti idaṃ catukkaṃ veditabbaṃ. Tesu yo sayaṃ dhutadhamme samādāya vattati, na paraṃ tadatthāya samādapeti, ayaṃ paṭhamo. Yo pana sayaṃ na dhutadhamme samādāya vattati, paraṃ samādapeti, ayaṃ dutiyo. Yo ubhayaarahito, ayaṃ tatiyo. Yo pana ubhayasampanno, ayaṃ catuttho. Evarūpo ca āyasmā piṇḍolabhāradvājoti. Tena vuttaṃ “dhutavādo”ti. Ekadesasarūpekasesavasena hi ayaṃ niddeso yathā taṃ “nāmarūpa”nti.

Adhicittamanuyuttoti ettha aṭṭhasamāpattisampayogato arahattaphalasamāpattisampayogato vā cittassa adhicittabhāvo veditabbo, idha pana “arahattaphalacitta”nti vadanti. Taṃtaṃsamāpattīsu samādhi eva adhicittaṃ, idha

pana arahattaphalasangādhī veditabbo. Keci pana “adhicittamanuyuttēna, bhikkhave, bhikkhunā kālena kālaṃ tīṇi nimittāni manasi kātabbānīti etasmiṃ adhicittasutte viya samathavipassanācittaṃ adhicittanti idhādhippeta”nti vadanti, taṃ na sundaraṃ. Purimoyevattho gahetabbo.

Etamatthaṃ viditvāti etaṃ āyasmato piṇḍolabhāradvājassa adhiṭṭhānaparikkhārasampadāsampannaṃ adhicittānuyogasaṅkhātāṃ atthaṃ sabbākārato viditvā. Evaṃ “adhicittānuyogo mama sāsanaṇuṭṭhāna”nti dīpento imaṃ udānaṃ udānesi.

Tattha anūpavādoti vācāya kassacipi anupavadanaṃ. Anūpaghātoti kāyena kassaci upaghātākaraṇaṃ. Pātimokkheti ettha pātimokkhapadassa attho heṭṭhā nānappakārehi vutto, tasmīṃ pātimokkhe. Sattannaṃ āpattikkhandhānaṃ avītikkamalakkhaṇo saṃvaro. Mattaññutāti paṭiggahaṇaparibhogavasena pamāṇaññutā. Pantañca sayanāsananti vivittaṃ saṅghaṭṭanavirahitaṃ senāsanaṃ. Adhicitte ca āyogoti aṭṭhannaṃ samāpattīnaṃ adhigamāya bhāvanānuyogo.

Aparo nayo - anūpavādoti kassacipi uparujjhanavacanassa avadanaṃ. Tena sabbampi vācasikaṃ sīlaṃ saṅgaṇhāti. Anūpaghātoti kāyena kassaci upaghātassa paraviheṭṭhanassa akaraṇaṃ. Tena sabbampi kāyikaṃ sīlaṃ saṅgaṇhāti. Yādisaṃ panidaṃ ubhayaṃ buddhānaṃ sāsanaṇogadhaṃ hoti, taṃ dassetuṃ - “pātimokkhe ca saṃvaro”ti vuttaṃ. Casaddo nipātamattaṃ. Pātimokkhe ca saṃvaroti pātimokkhasaṃvarabhūto anūpavādo anūpaghāto cāti attho.

Atha vā pātimokkheti adhikaraṇe bhummaṃ. Pātimokkhe nissayabhūte saṃvaro. Ko pana soti? Anūpavādo anūpaghāto. Upasampadavelāyañhi avisesena pātimokkhasīlaṃ samādinnaṃ nāma hoti, tasmīṃ pātimokkhe ṭhitassa tato paraṃ upavādūpaghātānaṃ akaraṇavasena saṃvaro, so anūpavādo anūpaghāto cāti vutto.

Atha vā pātimokkheti nipphādetabbe bhummaṃ yathā “cetaso avūpasamo ayonisomanasikārapadatṭhāna”nti. Tena pātimokkhena sādhetabbo anūpavādo anūpaghāto, pātimokkhasaṃvarasaṅgahito anūpavādo anūpaghātoicceva attho. Saṃvaroti iminā pana satisaṃvaro, ñāṇasaṃvaro, khantisaṃvaro, vīriyasaṃvaroti imesaṃ catunnaṃ saṃvarānaṃ gahaṇaṃ, pātimokkhasādhanaṃ idaṃ saṃvaracatukkaṃ.

Mattaññutā ca bhattachasanti pariyesanapaṭiggahaṇaparibhogavissajjanānaṃ vasena bhojane pamāṇaññutā. Pantañca sayanāsananti bhāvanānukūlaṃ araṇṇarukkhamūlādivivittasenāsanaṃ. Adhicitte ca āyogoti sabbacittānaṃ adhikattā uttamattā adhicittasaṅkhāte arahattaphalacitte sādhetabbe tassa nipphādanatthaṃ samathavipassanābhāvanāvasena āyogo. Etaṃ buddhāna sāsanaṇanti etaṃ parassa anūpavadanaṃ, anūpaghātanaṃ, pātimokkhasaṃvaro, pariyesanapaṭiggahaṇādīsu mattaññutā, vivittavāso, yathāvuttaadhicittānuyogo ca buddhānaṃ sāsanaṃ ovādo anusīṭṭhīti attho. Evaṃ imāya gāthāya tisso sikkhā kathitāti veditabbā.

Chaṭṭhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sāriputtasuttavaṇṇanā

37. Sattame apubbaṃ natthi. Gāthāya adhicetasoti adhicittavato, sabbacittānaṃ adhikena arahattaphalacittēna samannāgatassāti attho. Appamajjatoti na pamajjato, appamādena anavajjadhammesu sātaccakiriyāya samannāgatassāti vuttaṃ hoti.

Muninoti “yo munāti ubho loke, muni tena pavuccatī”ti evaṃ ubhayalokamunanena monaṃ vuccati ñāṇaṃ, tena arahattaphalañāṇasaṅkhātena ñāṇena samannāgatattā vā khīṇāsavo muni nāma, tassa munino. Monapathesu sikkhatoti arahattañāṇasaṅkhātassa monassa pathesu sattatiṃsabodhipakkhiyadhammesu tīsu vā sikkhāsu sikkhato. Idañca pubbabhāgaṇṇapadaṃ gahetvā vuttaṃ. Pariniṭṭhitasikkho hi arahā, tasmā evaṃ sikkhato, imāya sikkhāya munibhāvaṃ pattassa muninoti evamettha attho daṭṭhabbo. Yasmā ca etadeva, tasmā heṭṭhimamaggaphalacittānaṃ vasena adhicetaso, catusaccasambodhapaṭipattiyaṃ appamādasena appamajjato, maggañāṇasamannāgamaṇa muninoti evametesam tiṇṇaṃ padānaṃ attho yujjatiyeva. Atha vā “appamajjato sikkhato”ti padānaṃ hetuatthataṃ daṭṭhabbā appamajjanaṇetu sikkhanaṇetu ca adhicetasoti.

Sokā na bhavanti tādinoti tādisassa khīṇāsavamunino abbhantare iṭṭhaviyogādivatthukā sokā cittasantāpā na honti. Atha vā tādinoti tādilakkaṇasamannāgatassa evarūpassa munino sokā na bhavanti ayamettha attho. Upasantassāti rāgādīnaṃ accantūpasameṇa upasantassa. Sadā satīmatoti sativapullappattiyā niccakālaṃ satiyā avirahitassa.

Ettha ca “adhicetaso”ti iminā adhicitasikkhā, “appamajjato”ti etena adhisīlasikkhā, “munino monapathesu sikkhato”ti etehi adhipaññāsikkhā. “Munino”ti vā etena adhipaññāsikkhā, “monapathesu sikkhato”ti etena tāsaṃ lokuttarasikkhānaṃ pubbabhāgaṇṇapadā, “sokā na bhavanti”tiādīhi sikkhāpāripūriyā ānisaṃso pakāsītoti vedittabbaṃ. Sesaṃ vuttanayameva.

Sattamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Sundarīsuttavaṇṇanā

38. Atṭhame sakkatotiādīnaṃ padānaṃ attho heṭṭhā vaṇṇitoyeva. Asahamānāti na sahamānā, usūyantāti attho. Bhikkhusaṅghassa ca sakkāraṃ asahamānāti sambandho.

Sundarīti tassā nāmaṃ. Sā kira tasmim kāle sabbaparibbājikāsu abhirūpā dassanīyā pāsādikā paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgatā, teneva sā “sundarī”ti paññāyittha. Sā ca anatītayobbanā asaṃyatasamācārāva hoti, tasmā te sundariṃ paribbājikaṃ pāpakamme uyyojesuṃ. Te hi aññatitthiyā buddhuppādato paṭṭhāya sayam hatalābhasakkārā heṭṭhā akkosasuttavaṇṇanāyaṃ āgatanayena bhagavato bhikkhusaṅghassa ca ulāraṃ aparimitaṃ lābhasakkāraṃ pavattamānaṃ disvā issāpakatā ekato hutvā sammantayimṃsu - mayaṃ samaṇassa gotamassa uppannakālato paṭṭhāya naṭṭhā hatalābhasakkārā, na no koci atthibhāvampi jānāti, kiṃ nissāya nu kho loko samaṇe gotame abhippasanno ulāraṃ sakkārasammānaṃ upanetīti? Tattheke āha - “uccākulappasuto asambhinnāya mahāsammatappaveṇiyā jāto”ti, aparo “abhijātiyaṃ tassa anekāni acchariyāni pātubhūtāni”ti, añño “kāladevilaṃ vandāpetuṃ upanītassa padā parivattitvā tassa jaṭasu patitṭhitā”ti, aparo “vappamaṅgalakāle jambucchāyāya sayāpitassa vītikkantepi majjhanhike jambucchāyā aparivattitvā tṭhitā”ti, añño “abhirūpo dassanīyo pāsādiko rūpasampattiyā”ti, aparo “jiṇṇaturamatapabbajitasāṅkhātanimitte disvā saṃvegajāto āgāminam cakkavattirajjaṃ pahāya pabbajito”ti. Evaṃ aparimāṇakāle sambhataṃ anaññasādhāraṇaṃ bhagavato puññañāṇasambhāraṃ ukkaṃsapāramippattaṃ nirupamaṃ sallekhaṇṇapadaṃ anuttarañca

ñāṇapahānasampadādibuddhānubhāvaṃ ajānantā attanā yathādiṭṭhaṃ yathāsuttaṃ dharamānaṃ taṃ taṃ bhagavato bahumānakāraṇaṃ kittetvā abahumānakāraṇaṃ pariyesitvā apassantā “kena nu kho kāraṇena mayaṃ samaṇassa gotamassa ayasaṃ uppādetvā lābhasakkāraṃ nāseyyāma”ti. Tesu eko tikhiṇamantī evamaṃha - “ambho imasmiṃ sattaloke mātugāmasukhe asattasattā nāma natthi, ayaṅca samaṇo gotamo abhirūpo devasamo taruṇo, attano samarūpaṃ mātugāmaṃ labhitvā sajjeyya. Athāpi na sajjeyya, janassa pana saṅkiyo bhaveyya, handa mayaṃ sundariṃ paribbājikaṃ tathā uyyojema, yathā samaṇassa gotamassa ayaso pathaviyaṃ patthareyyā”ti.

Taṃ sutvā itare “idaṃ suṭṭhu tayā cintitaṃ, evaṃhi kate samaṇo gotamo ayasakena upadduto sīsaṃ ukkhipituṃ asakkonto yena vā tena vā palāyissatī”ti sabbeva ekajjhāsaya hutvā tathā uyyojetuṃ sundariyā santikaṃ agamaṃsu. Sā te disvā “kiṃ tumhe ekato āgatattā”ti āha. Titthiyā anālapantā ārāmapariyante paṭicchanne ṭhāne nisīdiṃsu. Sā tattha gantvā punappunaṃ ālapantī paṭivacanaṃ alabhitvā kiṃ tumhākaṃ aparajjhaṃ? Kasmā me paṭivacanaṃ na dethāti? Tathā hi pana tvaṃ amhe viheṭhiyamāne ajjhupekkhasīti. Ko tumhe viheṭhetīti? “Kiṃ pana tvaṃ na passasi, samaṇaṃ gotamaṃ amhe viheṭhetvā hatalābhasakkāre katvā vicaranta”nti vatvā “tattha mayā kiṃ kātabba”nti vutte “tena hi tvaṃ abhikkhaṇaṃ jetavanasaṃpādaṃ gantvā mahājanassa evaṃcevaṅca vadeyyāsī”ti āhaṃsu. Sāpi “sādhū”ti sampāṭicchi. Tena vuttaṃ - “aṇṇatitthiyā paribbājakā bhagavato sakkāraṃ asahamānā”tiādi.

Tattha ussahasīti sakkosi. Atthanti hitaṃ kiccaṃ vā. Kyāhanti kiṃ ahaṃ. Yasmā te titthiyā tassā aṇṇātakāpi samānā pabbajjasambandhamattena saṅgaṇhituṃ ṇātakā viya hutvā “ussahasi tvaṃ bhagini ṇātīnaṃ atthaṃ kātu”nti āhaṃsu. Tasmā sāpi migamaṃ valli viya pāde laggā jīvitaṃpi me pariccattaṃ ṇātīnaṃ atthāyāti āha.

Tena hīti “yasmā tvaṃ ‘jīvitaṃpi me tumhākaṃ atthāya pariccatta’nti vadasi, tvaṅca paṭhamavaye ṭhitā abhirūpā sobhaggappattā ca, tasmā yathā taṃ nissāya samaṇassa gotamassa ayaso uppajjissati, tathā kareyyāsī”ti vatvā “abhikkhaṇaṃ jetavanaṃ gacchāhi”ti uyyojesuṃ. Sāpi kho bālā kakacadantapantiyā pupphāvalikīlaṃ kīlītukāmā viya, pabhinnamadaṃ caṇḍahatthiṃ soṇḍāya parāmasantī viya, nalāṭena maccuṃ gaṇhanti viya titthiyānaṃ vacanaṃ sampāṭicchitvā mālāgandhavilepanatambūlamukhavāsādīni gahetvā mahājanassa satthu dhammadesanaṃ sutvā nagaraṃ pavisanakāle jetavanābhimukhī gacchantī “kahaṃ gacchasī”ti ca puṭṭhā “samaṇassa gotamassa santikaṃ, ahaṃhi tena saddhiṃ ekagandhakuṭiyaṃ vasāmi”ti vatvā aṇṇatarasmiṃ titthiyārāme vasitvā pātova jetavanamaggaṃ otarivā nagarābhimukhī āgacchantī “kiṃ sundari kahaṃ gatāsī”ti ca puṭṭhā “samaṇena gotamena saddhiṃ ekagandhakuṭiyaṃ vasitvā taṃ kilesaratiyā ramāpetvā āgatāmhī”ti vadati. Tena vuttaṃ - “evaṃ ayyāti kho sundarī paribbājikā tesamaṃ aṇṇatitthiyānaṃ paribbājakānaṃ paṭissutvā abhikkhaṇaṃ jetavanaṃ agamāsī”ti.

Titthiyā katipāhassa accayena dhuttānaṃ kahāpaṇe datvā “gacchatha, sundariṃ māretvā samaṇassa gotamassa gandhakuṭiyā avidūre mālākacavarantare nikkhipitvā ethā”ti vadiṃsu. Te tathā akaṃsu. Tato titthiyā “sundariṃ na passāma”ti kolāhalaṃ katvā raṇṇo ārocetvā “kattha pana tumhe parisaṅkathā”ti raṇṇā vuttā imesu divasesu jetavane vasati, tatthassā pavattiṃ na jānāmāti. “Tena hi gacchatha, naṃ tattha vicinathā”ti raṇṇā anuṇṇātā attano upaṭṭhāke gahetvā jetavanaṃ gantvā

vicinantā viya hutvā mālākacavaram byūhitvā tassā sarīraṃ mañcakaṃ āropetvā nagaraṃ pavesetvā “samaṇassa gotamassa sāvakā ‘satthunā kataṃ pāpakammaṃ paṭicchādessāmā’ti sundariṃ māretvā mālākacavarantare nikkhipiṃsū’ti rañño ārocesuṃ. Rājāpi anupaparikkhitvā “tena hi gacchatha, nagaraṃ āhiṇḍathā’ti āha. Te nagaravīthīsu “passatha samaṇānaṃ sakyaputtiyānaṃ kamma”ntiādīni vadantā vicarivā puna rañño nivesanadvāraṃ agamaṃsu. Rājā sundariyā sarīraṃ āmakasūṇe aṭṭakaṃ āropetvā rakkhāpesi. Sāvatthivāsino ṭhapetvā ariyasāvaṃ yebhuyyena “passatha samaṇānaṃ sakyaputtiyānaṃ kamma”ntiādīni vatvā antonagare bahinagare ca bhikkhū akkosantā vicariṃsu. Tena vuttaṃ - “yadā te aññiṃsu titthiyā paribbājakā ‘vodiṭṭhā kho sundarī’”tiādi.

Tattha aññiṃsūti jāniṃsu. Vodiṭṭhāti byapadiṭṭhā, jetavanaṃ āgacchantī ca gacchantī ca visesato diṭṭhā, bahulaṃ diṭṭhāti attho. Parikhākūpeti dīghikāvāṇe. Yā sā, mahārāja, sundarīti, mahārāja, yā sā imasmiṃ nagare rūpasundaratāya “sundarī”ti pākaṭā abhiññātā paribbājikā. Sā no na dissatīti sā amhākaṃ cakkhu viya jīvitaṃ viya ca piyāyitabbā, idāni na dissati. Yathānikkhittanti purise āṇāpetvā mālākacavarantare attanā yathāṭhapitaṃ. “Yathānikkhātā”ntipi pāṭho, pathaviyaṃ nikhātappakāranti attho.

Rathiyāya rathiyanti vīthito vīthiṃ. Vīthīti hi vinivijjhanakaracchā. Siṅghāṭakanti tikoṇaracchā. Alajjīnoti na lajjino, pāpajigucchāvirahitāti attho. Dussīlāti nissīlā. Pāpadhammāti lāmakasabhāvaṃ nihīnācārā. Musāvādinoti dussīlā samānā “sīlavanto maya”nti alikavādītāya musāvādinō. Abrahmacārinoti “methunappaṭisevitāya aseṭṭhacārino ime hi nāmā”ti hīlentā vadanti. Dhammacārinoti kusalaḍḍhammacārino. Samacārinoti kāyakammādisamacārino. Kalyāṇadhammāti sundarasabhāvaṃ, paṭijānissanti nāmāti sambandho. Nāmasaddayogena hi ettha paṭijānissanti anāgatakālavacanaṃ. Sāmaññanti samaṇabhāvo samitapāpatā. Brahmaññanti seṭṭhabhāvo bāhitapāpatā. Kutoti kena kāraṇena. Apagatāti apetaṃ paribhaṭṭhā. Purisakiccanti methunappaṭisevanaṃ sandhāya vadanti.

Atha bhikkhū taṃ pavattiṃ bhagavato ārocesuṃ. Satthā “tena hi, bhikkhave, tumhepi te manusse imāya gāthāya paṭicodethā”ti vatvā “abhūtavādī”ti gāthamāha. Taṃ sandhāya vuttaṃ - “atha kho sambahulā...pe... nihīnakammā manujā paratthā”ti. Tattha neso, bhikkhave, saddo ciraṃ bhavissatīti idaṃ satthā tassa ayasassa nipphattiṃ sabbaññutaññāṇena jānitvā bhikkhū samassāsento āha.

Gāthāyaṃ abhūtavādīti parassa dosaṃ adisvāva musāvādaṃ katvā abhūtena atacchena paraṃ abbhācikkhanto. Yo vāpi katvāti yo vā pana pāpakammaṃ katvā “nāhaṃ etaṃ karomī”ti āha. Pecca samā bhavantīti te ubhopi janā ito paralokaṃ gantvā nirayūpagamanena gatiyā samā bhavanti. Gatiyeva hi nesaṃ paricchinā, āyū pana aparicchinā. Bahukañhi pāpaṃ katvā ciraṃ niraye paccati, parittakaṃ katvā appamattakameva kālaṃ paccati. Yasmā pana nesaṃ ubhinnaṃpi lāmakameva kammaṃ, tena vuttaṃ - nihīnakammā manujā paratthāti. “Paratthā”ti imassa pana padassa purato “peccā”tipadena sambandho, pecca parattha ito gantvā te nihīnakammā paraloke samā bhavantīti attho.

Pariyāpuṇitvāti uggahetvā. Akārakāti aparādhassa na kārakā. Nayimehi katanti evaṃ kira nesamahosi - imehi samaṇehi sakyaputtiyehi addhā taṃ pāpakammaṃ na kataṃ, yaṃ aññatitthiyā ugghositvā sakalanagaraṃ āhiṇḍiṃsu, yasmā ime amhesu evaṃ asabbhāhi pharusāhi vācāhi abbhācikkhantesupi na kiñci vikāraṃ dassenti,

khantisoraccañca na vijahanti, kevalaṃ pana “abhūtavādī nirayaṃ upetī”ti dhammaṃyeva vadantā sapantiyeva, ime samaṇā sakyaputtiyā amhe anupadhāretvā abbhācikkhante sapanti, sapathaṃ karontā viya vadanti. Atha vā “yo vāpi katvā ‘na karomi’ cāhā”ti vadantā sapanti, attano akārahabhāvaṃ bodhetuṃ amhākaṃ sapathaṃ karonti imeti attho.

Tesañhi manussānaṃ bhagavatā bhāsita-gāthāya savanasamanantarameva buddhānubhāvena sārājjaṃ okkami, saṃvego uppajji “nayaḍaṃ amhehi paccakkhato diṭṭhaṃ, suttaṃ nāma tathāpi hoti, aññathāpi hoti, ete ca aññatitthiyā imesaṃ anattakāma ahiṭakāma, tasmā te saddhāya nayaḍaṃ amhehi vattabbaṃ, dujjānā hi samaṇā”ti. Te tato paṭṭhāya tato oramiṃsu.

Rājāpi yehi sundarī mārītā, tesaṃ jānanattahaṃ purise āṇāpesi. Atha te dhuttā tehi kahāpaṇehi suraṃ pivantā aññamaññaṃ kalahaṃ kariṃsu. Tesu hi eko ekaṃ āha - “tvaṃ sundariṃ ekappahārena māretvā mālākacavarantare khipitvā tato laddhakahāpaṇehi suraṃ pivasi, hotu hotū”ti. Rājapurisā taṃ sutvā te dhutte gahetvā rañño dassesuṃ. Rājā “tumehehi sā mārītā”ti te dhutte pucchi. “Āma, devā”ti. “Kehi mārāpitā”ti? “Aññatitthiyehi, devā”ti. Rājā titthiye pakkosāpetvā tamattahaṃ paṭijānāpetvā, “ayaṃ sundarī tassa samaṇassa gotamassa avaṇṇaṃ āropetukāmehehi amhehi mārāpitā, neva gotamassa, na gotamasāvakaṇaṃ doso atthi, amhākameva dosoti evaṃ vadantā nagaraṃ āhiṇḍathā”ti āṇāpesi. Te tathā akaṃsu. Mahājano sammadeva saddahi. Titthiyānaṃ dhikkāraṃ akāsi, titthiyā manussavadhadaṇḍaṃ pāpuṇiṃsu. Tato paṭṭhāya buddhassa bhikkhusaṅghassa ca bhiiyosomattāya sakkārasammāno mahā ahoṣi. Bhikkhū acchariyabbhuta-cittajātā bhagavantaṃ abhivādetvā attamaṇā paṭivedesuṃ. Tena vuttaṃ - “atha kho sambahulā bhikkhū...pe... antarahito so, bhante, saddo”ti.

Kasmā pana bhagavā “titthiyānaṃ idaṃ kamma”nti bhikkhūnaṃ nārocesi? Ariyānaṃ tāva ārocanena payojanaṃ natthi, puthujjanesu pana “ye na saddaheyyuṃ, tesaṃ taṃ dīgharattaṃ ahiṭāya dukkhāya saṃvatteyyā”ti nārocesi. Apicetaṃ buddhānaṃ anāciṇṇaṃ, yaṃ anāgatassa īdisassa vatthussa ācikkhanaṃ. Parānuddesikameva hi bhagavā saṃkilesapakkhaṃ vibhāveti, kammañca katokāsaṃ na sakkā nivattetunti abbhakkhānaṃ tannimittañca bhagavā ajjuhekkhanto nisīdi. Vuttañhettaṃ -

“Na antalikkhe na samuddamajjhe,
Na pabbatānaṃ vivaraṃ pavissa;
Na vijjatī so jagatippadeso,
Yatthaṭṭhito mucceyya pāpakammā”ti.

Etamattahaṃ viditvāti mamacchedanavasena pi bālajanehi pavattitaṃ duruttavacanaṃ khantibalasamannāgatassa dhīrassa duttitikkhā nāma natthīti imamattahaṃ sabbākārato viditvā. Imaṃ udānanti imaṃ adhivāsana-khantibalavibhāvanaṃ udānaṃ udānesi.

Tattha tudanti vācāya janā asaṇṇatā, sarehi saṅgāmagataṃva kuṇjaranti kāyikaṃsaṃvarādīsu kassaci pi saṃvarassa abhāvena asaṃyatā avinītā bālajana sarehi sāyakehi saṅgāmagataṃ yuddhagataṃ kuṇjaraṃva hatthināgaṃ paṭiyodhā viya vācāsattīhi tudanti vijjhanti, ayaṃ tesaṃ sabhāvo. Sutvāna vākyaṃ pharusaṃ udīritaṃ, adhivāsaya bhikkhu aduṭṭhacittoti taṃ pana tehi bālajanehi udīritaṃ bhāsitaṃ mammaghaṭṭanavasena pavattitaṃ pharusaṃ vākyaṃ vacanaṃ abhūtaṃ

bhūtato nibbeṭhento mama kakacūpamaovādaṃ anussaranto īsakampi aduṭṭhacitto hutvā “saṃsārasabhāvo eso”ti saṃsāre bhayaṃ ikkhaṇasīlo bhikkhu adhivāsaya, adhivāsanakhantiyaṃ ṭhatvā khomeyyāti attho.

Etthāha - kiṃ pana taṃ kammaṃ, yaṃ aparimāṇakālaṃ sakkaccaṃ upacitavīpulaṃ puññasambhāro satthā evaṃ dāruṇaṃ abhūtabbhakkhānaṃ pāpuṇīti? Vuccate - ayaṃ so bhagavā bodhisattabhūto atītajātiyaṃ munāḷi nāma dhutto hutvā pāpajanasevī ayonisomanasikārabahulo vicarati. So ekadivasaṃ surabhiṃ nāma paccekasambuddhaṃ nagaraṃ piṇḍāya pavisitum cīvaraṃ pārupantaṃ passi. Tasmiṃca samaye aññatarā itthi tassa avidūrena gacchati. Dhutto “abrahmacārī ayaṃ samaṇo”ti abbhācikkhi. So tena kammena bahūni vassasatasahassāni niraye paccitvā tasseva kammaṃ vipākāvasesena idāni buddho hutvāpi sundariyā kāraṇā abhūtabbhakkhānaṃ pāpuṇi. Yathā cetāṃ, evaṃ ciñcamāṇavikādīnaṃ vikāraṇaṃ bhagavato abbhakkhānādīni dukkhāni pattāni, sabbāni pubbe katassa kammaṃ vipākāvasesāni, yāni “kammapiṭṭikāni”ti vuccanti. Vuttañhetāṃ apadāne -

“Anotattasarāsanne, ramaṇīye silātale;
Nānāratanaṃ pajjote, nānāgandhavanantare.

“Mahatā bhikkhusaṅghena, pareto lokanāyako;
Āsīno byākarī tattha, pubbakammāni attano.

“Suṇātha bhikkhavo mayhaṃ, yaṃ kammaṃ pakataṃ mayā;
Pilotikassa kammaṃ, buddhattepi vipaccati.

1. “Munāḷi nāma haṃ dhutto, pubbe aññāsu jātisu;
Paccekabuddhaṃ surabhiṃ, abbhācikkhiṃ adūsakaṃ.

“Tena kammavipākena, niraye saṃsariṃ ciraṃ;
Bahū vassasahassāni, dukkhaṃ vedemi vedanaṃ.

“Tena kammāvasesena, idha pacchimake bhava;
Abbhakkhānaṃ mayā laddhaṃ, sundarikāya kāraṇā.

2. “Sabbābhibhussa buddhassa, nando nāmāsi sāvako;
Taṃ abbhakkhāya niraye, ciraṃ saṃsariṃ mayā.

“Dasa vassasahassāni, niraye saṃsariṃ ciraṃ;
Manussabhāvaṃ laddhāhaṃ, abbhakkhānaṃ bahuṃ labhiṃ.

“Tena kammāvasesena, ciñcamāṇavikā mamaṃ;
Abbhācikkhi abhūtena, janakāyassa aggato.

3. “Brāhmaṇo sutavā āsiṃ, ahaṃ sakkatapūjito;
Mahāvane pañcasate, mante vācemi māṇave.

“Tatthāgato isī bhīmo, pañcābhiñño mahiddhiko;
Tañcāhaṃ āgataṃ disvā, abbhācikkhiṃ adūsakaṃ.

“Tato haṃ avacaṃ sisse, kāmabhogī ayaṃ isi;

Mayhampi bhāsamānassa, anumodiṃsu māṇavā.

“Tato māṇavakā sabbe, bhikkhamānaṃ kule kule;
Mahājanassa āhaṃsu, kāmabhogī ayaṃ isi.

“Tena kammavipākena, pañca bhikkhusatā ime;
Abbhakkhānaṃ labhuṃ sabbe, sundarikāya kāraṇā.

4. “Vemātubhātikaṃ pubbe, dhanahetu haniṃ ahaṃ;
Pakkhipiṃgiriduggasmiṃ, silāya ca apiṃsayiṃ.

“Tena kammavipākena, devadatto silaṃ khiṃ;
Aṅguṭṭhaṃ piṃsayī pāde, mama pāsāṇasakkharā.

5. “Purehaṃ dārako hutvā, kīḷamāno mahāpathe;
Paccekabuddhaṃ disvāna, magge sakalikaṃ khiṃ.

“Tena kammavipākena, idha pacchimake bhava;
Vadhatthaṃ maṃ devadatto, abhimāre payojayi.

6. “Hatthāroho pure āsiṃ, paccekamunimuttamaṃ;
Piṇḍāya vicarantaṃ taṃ, āsādesiṃ gajenahaṃ.

“Tena kammavipākena, bhanto nālāgirī gajo;
Giribbaje puravare, dāruṇo samupāgami.

7. “Rājāhaṃ patthivo āsiṃ, sattiyaṃ purise haniṃ;
Tena kammavipākena, niraye paccisaṃ bhusaṃ.

“Kammuno tassa sesena, sodāni sakalaṃ mama;
Pāde chaviṃ pakappesi, na hi kammaṃ vinassati.

8. “Ahaṃ kevaṭṭagāmasmiṃ, ahuṃ kevaṭṭadārako;
Macchake ghātite disvā, janayiṃ somanassakaṃ.

“Tena kammavipākena, sīsadukkaṃ ahū mama;
Sakkā ca sabbe haññiṃsu, yadā hani viṭaṭṭubho.

9. “Phussassāhaṃ pāvacane, sāvake paribhāsayaṃ;
Yavaṃ khādatha bhuñjatha, mā ca bhuñjatha sālāyo.

“Tena kammavipākena, temāsaṃ khāditaṃ yavaṃ;
Nimantito brāhmaṇena, verañjāyaṃ vasiṃ tadā.

10. “Nibbuddhe vattamānamhi, mallaputtaṃ nihetṭhayaṃ;
Tena kammavipākena, piṭṭhidukkaṃ ahū mama.

11. “Tikicchako ahaṃ āsiṃ, seṭṭhiputtaṃ virecayaṃ;
Tena kammavipākena, hoti pakkhandikā mama.

12. “Avacāhaṃ jotipālo, kassapaṃ sugataṃ tadā;

Kuto nu bodhi muṇḍassa, bodhi paramadullabhā.

“Tena kammavipākena, acarim dukkaram bahum;
Chabbassānuruvelāyam, tato bodhim apāpuṇim.

“Nāham etena maggena, pāpuṇim bodhimuttamam;
Kummaggena gavesissam, pubbakammena vārito.

“Puññapāparikkhīṇo, sabbasantāpavajjito;
Asoko anupāyāso, nibbāyissamanāsavo.

“Evaṃ jino viyākāsi, bhikkhusaṅghassa aggato;
Sabbābhiññābalappatto, anotattamahāsare”ti.

Aṭṭhamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Upasenasuttavaṇṇanā

39. Navame upasenassāti ettha upasenoti tassa therassa nāmaṃ,
vaṅgantabrāhmaṇassa pana puttattā “vaṅgantaputto”ti ca naṃ voharanti.

Ayañhi thero āyasmato sārīputtassa kaniṭṭhabhātā, sāsane pabbajitvā apaññatte sikkhāpade upasampadāya dvivasso upajjhāyo hutvā ekaṃ bhikkhum upasampādetvā tena saddhim bhagavato upaṭṭhānaṃ gato, tassa bhikkhuno bhagavatā tassa saddhivihārikabhāvaṃ pucchitvā khandhake āgatanayena “atilahum kho tvam, moghapurisa, āvatto bāhullāya, yadidaṃ gaṇabandhiya”nti vigarahito patodābhitunno viya ājānīyo saṃviggamānaso “yadipāham idāni parisam nissāya bhagavatā vigarahito, parisamyeva pana nissāya pāsamsiyo bhaveyya”nti ussāhajāto sabbe dhutadhamme samādāya vattamāno vipassanaṃ ārabhitvā na cirasseva chaḷabhiñño paṭisambhidāppatto mahākhīṇāsavo hutvā attano nissitake dhutaṅgadhare eva katvā tehi saddhim bhagavantaṃ upasaṅkamitvā santhatasikkhāpade āgatanayena “pāsādikā kho tyāyam, upasena, parisā”ti parisavasena bhagavato santikā laddhapasaṃso “etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvakaṇaṃ bhikkhūnaṃ samantapāsādikānaṃ yadidaṃ upaseno vaṅgantaputto”ti etadagge ṭhapito asītiyā mahāsāvakesu abbhantaro.

So ekadivasam pacchābhattam piṇḍapātappaṭikkanto antevāsikesu attano attano divāṭṭhānaṃ gatesu udakakumbhato udakaṃ gahetvā pāde pakkhāletvā gattāni sītim katvā cammakkaṇḍaṃ attharitvā divāṭṭhāne divāvihāraṃ nisinno attano guṇe āvajjesi. Tassa te anekasatā anekasahassā poṅkhānupoṅkhaṃ upaṭṭhahimsu. So “mayham tāva sāvakassa sato ime evarūpā guṇā, kīdisā nu kho mayham satthu guṇā”ti bhagavato guṇābhimukhaṃ manasikāraṃ pesesi. Te tassa ñāṇabalānurūpaṃ anekakoṭīsaṃsahassā upaṭṭhahimsu. So “evaṃsīlo me satthā evaṃdhammo evaṃpañño evaṃvimuttī”tiādinā ca “itipi so bhagavā araham sammāsambuddho”tiādinā ca āvibhāvānurūpaṃ satthu guṇe anussaritvā, tato “svākkhāto”tiādinā dhammassa, “suppaṭipanno”tiādinā ariyasaṅghassa ca guṇe anussari. Evaṃ mahāthero anekākāravokāraṃ ratanattayaguṇesu āvibhūtesu attamano pamudito ulārapītisomanassaṃ paṭisaṃvedento nisīdi. Tamatthaṃ dassetuṃ “āyasmato upasenassa vaṅgantaputtassa rahogatassā”tiādi vuttaṃ.

Tattha rahogatassāti rahasi gatassa. Paṭisallīnassāti ekībhūtaṃ. Evaṃ cetaso parivitaṃ udapādīti evaṃ idāni vuccamānākāro cittaṃ vitakko uppajji. Lābhā vata meti ye ime manussattabuddhuppādasaddhāsamadhigamādayo, aho vata me ete lābhā. Suladdhaṃ vata meti yañcidaṃ mayā bhagavato sāsane pabbajjūpasampadāratanattayapayirupāsānādi paṭiladdhaṃ, taṃ me aho vata suṭṭhu laddhaṃ. Tattha kāraṇamāha “satthā ca me”tiādinā.

Tattha diṭṭhadhammikasamparāyikaparamatthehi yathārahaṃ satte anusāsati satthā. Bhāgyavantatādīhi kāraṇehi bhagavā. Ārakattā kilesehi, kilesārīnaṃ hatattā, saṃsāracakkassa vā arānaṃ hatattā, paccayādīnaṃ arahattā, pāpakaraṇe rahābhāvā arahaṃ. Sammā sāmāñca sabbadhammānaṃ buddhattā sammāsambuddhoti ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana visuddhimagge buddhānussatiniddesato gahetabbo.

Svākkhātetī suṭṭhu akkhāte, ekantaniyyānikaṃ katvā bhāsīte. Dhammavinayeti pāvacaṇe. Tañhi yathānusitṭhaṃ paṭipajjamānānaṃ saṃsāradukkhapātato dhāraṇena, rāgādikilese vinayanena ca dhammavinayoti vuccati. Sabrahmacārinoti seṭṭhaṭṭhena brahmasaṅkhātāṃ bhagavato sāsanaṃ ariyamaggaṃ saha caranti paṭipajjantīti sabrahmacārino. Sīlavantoti maggaphalasīlavasena sīlavanto. Kalyāṇadhammāti samādhipaṇṇāvimuttivimuttiñāṇadassanādayo kalyāṇā suṇḍarā dhammā etesaṃ atthīti kalyāṇadhammā. Etena saṅghassa suppaṭipattiṃ dasseti. Sīlesu camhi paripūrakārīti “ahampi pabbajitvā na tiracchānakathākathiko kāyadaḥhibahulo hutvā viḥāsiṃ, atha kho pātimokkhasaṃvarādiṃ catubbidhampi sīlaṃ akhaṇḍaṃ achiddaṃ asabalaṃ akammāsaṃ bhujissaṃ viññūppasatthaṃ aparāmaṭṭhaṃ katvā paripūrento ariyamaggaṃyeva pāpesi”nti vadati. Etena heṭṭhimaphaladvayasampattimattano dīpeti. Sotāpannasakadāgāmino hi sīlesu paripūrakārino. Susamāhito camhi ekaggacittoti upacārappanābhedenā samādhinā sabbathāpi samāhito ca amhi avikkhattacitto. Iminā samādhismiṃ paripūrakārītāvacaṇena tatiyaphalasampattimattano dīpeti. Anāgāmino hi samādhismiṃ paripūrakārino. Arahā camhi khīṇāsavoti kāmāsavādīnaṃ sabbaso khīṇattā khīṇāsavo, tato eva parikkhīṇabhavasamyojano sadevake loke aggadakkhiṇeyyatāya arahā camhi. Etena attano katakaraṇīyataṃ dasseti. Mahiddhiko camhi mahānubhāvoti adhiṭṭhānavikubbanādiiddhīsu mahatā vasībhāvena samannāgatattā mahiddhiko uḷārassa puññānubhāvassa guṇānubhāvassa ca sampattiyā mahānubhāvo ca asmi. Etena lokiyābhiññānavānupubbavihārasamāpattiyogamattano dīpeti. Abhiññāsu vasībhāvena hi ariyā yathicchitanipphādanena mahiddhikā, pubbūpanissayasampattiyā nānāvihārasamāpattīhi ca visodhitasantānattā mahānubhāvā ca hontīti.

Bhaddakaṃ me jīvanti evaṃvidhasīlādiguṇasamannāgatassa me yāvāyaṃ kāyo dharati, tāva sattānaṃ hitasukhameva vaḍḍhati, puññakkhettabhāvato jīvitampi me bhaddakaṃ sundaraṃ. Bhaddakaṃ maraṇanti sace panidaṃ khandhapañcakaṃ ajja vā imasmiṃyeva vā khaṇe anupādāno viya jātavedo nibbāyati, taṃ appaṭisandhikaṃ parinibbānasaṅkhātāṃ maraṇampi me bhaddakanti ubhayattha tādibhāvaṃ dīpeti. Evaṃ mahāthero appahīnasomanassupplāvitavāsanussannattā uḷārasomanassito dhammabahumānena dhammapīṭipatisaṃvedanena parivitaṃ kesi.

Taṃ satthā gandhakuṭiyaṃ nisinnova sabbaññutaññāṇena jānitvā jīvite maraṇe ca tassa tādibhāvavibhāvaṃ imaṃ udānaṃ udānesi. Tena vuttaṃ - “atha kho

bhagavā...pe... udānesī”ti.

Tattha yaṃ jīvitam na tapatīti yaṃ khīṇāsavapuggalam jīvitam āyatim khandhappavattiyā sabbena sabbam abhāvato na tapati na bādhati, vattamānameva vā jīvitam sabbaso saṅkhatadhammattā satipaṇṇāvepullappattiyā sabbattha satisampajaṇṇasamāyogato na bādhati. Yo hi andhaputhujjano pāpajanasevī ayonisomanasikārabahulo akatakusalo akatapuṇṇo, so “akataṃ vata me kalyāṇa”ntiādinā vipphaṇṇasārena tapatīti tassa jīvitam taṃ tapati nāma. Itare pana akatapāpā katapuṇṇā kalyāṇaputhujjanena saddhim satta sekhā tapanīyadhammaparivajjanena atapanīyadhammasamannāgamena ca pacchānutāpena na tapantīti na tesam jīvitam tapati. Khīṇāsava pana vattabbameva natthīti pavattidukkhavasena atthavaṇṇanā katā.

Maraṇante na socatīti maraṇasaṅkhāte ante pariyosāne, maraṇasamīpe vā na socati anāgāmaggeneva sokassa samugghātītattā. Sa ve diṭṭhapado dhīro, sokamajjhe na socatīti so anabhijjhādīnaṃ catunnam dhammapadānaṃ nibbānasseva vā diṭṭhattā diṭṭhapado, dhitisampannattā dhīro khīṇāsavo socanadhammattā “soka”ti laddhanāmānaṃ avītarāgānaṃ sattānaṃ, sokahetūnaṃ vā lokadhammānaṃ majjhe ṭhatvāpi na socati.

Idānissa sabbaso sokahetūnaṃ abhāvaṃ dīpetum “ucchinnabhavataṇhassā”tiādimāha. Tattha yassa aggamaggena sabbaso ucchinnā bhavataṇhā, so ucchinnabhavataṇho. Tassa avasesakilesānaṃ anavasesavūpasamena santacittassa khīṇāsavabhikkhuno. Vikkhīṇo jātisaṃsāroti jātiādikko -

“Khandhānaṃca paṭipāṭi, dhātuāyatanāna ca;
Abbocchinnaṃ vattamānā, ‘saṃsāro’ti pavuccatī”ti. -

Vuttalakkaṇo saṃsāro visesato khīṇo. Tasmā natthi tassa punabbhavoti yasmā tassa evarūpassa ariyapuggalassa āyatim punabbhavo natthi, tasmā tassa jātisaṃsāro khīṇo. Kasmā panassa punabbhavo natthi? Yasmā ucchinnabhavataṇho santacitto ca hoti, tasmāti āvattetvā vattabbaṃ. Atha vā vikkhīṇo jātisaṃsāro, tato eva natthi tassa punabbhavoti attho yojetabbo.

Navamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Sāriputtaupamasuttavaṇṇanā

40. Dasame attano upasamanti sāvakapāramīmatthakappattiyā hetubhūtaṃ aggamaggena attano anavasesakilesavūpasamaṃ.

Āyasmā hi sāriputto anupasantakilesānaṃ sattānaṃ rāgādikilesajanitasantāpadarathapariḷāhadukkaṇceva kilesābhisaṅkhāranimittam jātijarābyādhimaraṇasokaparidevādidukkaṇca paccakkhato disvā atītānāgatepi nesaṃ vaṭṭamūlakadukkaṃ parituletvā karuṇāyamāno attanāpi puthujjanakāle anubhūtaṃ kilesanimittam vā anappakaṃ dukkaṃ anussarivā “īdisassa nāma mahādukkhassa hetubhūtā kilesā idāni me suppahīnā”ti attano kilesavūpasamaṃ abhiṇhaṃ paccavekkhati. Paccavekkhanto ca “ime ettakā kilesā sotāpattimaggena upasamitā, ettakā sakadāgāmaggena, ettakā anāgāmaggena, ettakā

arahattamaggena upasamitā”ti taṃtaṃmaggañāṇehi odhiso kilesānaṃ
upasamitabhāvaṃ paccavekkhati, tena vuttaṃ - “attano upasamaṃ
paccavekkhamāno”ti.

Apāre “thero arahattaphalasamāpattiṃ samāpajjitvā taṃ paccavekkhitvā ‘imassa
vatāyaṃ santapaṇītabhāvo accantasantāya asaṅkhatāya dhātuyā ārammaṇato,
sayāṇca sammadeva kilesavūpasamato’ti evaṃ abhiṇhaṃ upasamaṃ
paccavekkhatī”ti vadanti. Aññe pana “anavasesakilesānaṃ upasamapariyosāne
jātaṃ aggaṃphalamevettha upasamo nāma, taṃ paccavekkhamāno nisinno”ti.

Etamatthaṃ viditvāti yadidaṃ āyasmato sārīputtassa mahāpaṇṇatādihetubhūtaṃ
sāvakesu anaññasādhāraṇaṃ kilesappahānaṃ aggaṃphalaṃ vā upasamapariyāyena
vuttaṃ, tassa paccavekkhaṇasaṅkhātāṃ atthaṃ sabbākārato viditvā
tadanubhāvadīpakaṃ imaṃ udānaṃ udānesi.

Tattha upasantasantacittassāti upasantameva hutvā santaṃ cittaṃ etassāti
upasantasantacitto. Samāpattiyā vikkhambhanena hi upasantakilesattā
upasantacittaṃ na sabbathā “upasantasanta”nti vuccati tassa upasamassa
anaccantikabhāvato, na tathā aggaṃmaggena. Tena pana accantameva kilesānaṃ
samucchinattā arahato cittaṃ puna kilesānaṃ anupasametabbatāya
samathavipassanāhetṭhimamaggehi upasantakilesaṃ hutvā accantasantabhāvatova
“upasantasanta”nti vuccati. Tena vuttaṃ - “upasantameva hutvā santaṃ cittaṃ
etassāti upasantasantacitto”ti. Upasantanti vā upasamo vuccati, tasmā
“upasantasantacittassā”ti accantūpasamena santacittassāti attho.

Atha vā satipi sabbesaṃ khīṇāsavānaṃ anavasesakilesavūpasame
sāvakaṃpāramīñāṇassa pana matthakappattihetubhūto sāvakesu anaññasādhāraṇo
saviseso dhammasenāpatino kilesavūpasamoti dassetuṃ satthā upasantasaddena
visesetvā āha “upasantasantacittassā”ti.

Tatrāyamatto - bhusaṃ daḷhaṃ vā santaṃ upasantaṃ, tena upasantaṃ
upasantameva hutvā santaṃ upasantasantaṃ, tādisaṃ cittaṃ etassāti sabbhaṃ
purimasadisameva. Tathā hesa bhagavatā - “sārīputto, bhikkhave, mahāpaṇṇo
puthupaṇṇo hāsapaṇṇo javanapaṇṇo tikkhapaṇṇo nibbedhikapaṇṇo”tiādinā
anekapariyāyena vaṇṇito thomito. Netticchinassāti netti vuccati bhavataṇhā
saṃsārassa nayanato, sā netti chinnā etassāti netticchinno. Tassa netticchinna,
pahīnataṇhassāti attho. Mutto so mārabandhanāti so evaṃvidho
parikkhīṇabhavasamyojano sabbasmā mārabandhanato mutto, na tassa
mārabandhanamocanāya karaṇīyaṃ atthi, tasmā dhammasenāpati attano
upasamaṃ paccavekkhatī. Sesaṃ vuttanayameva.

Dasamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhitā ca meghiavaggavaṇṇanā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 03. Σχόλια για τους εμπνευσμένους λόγους. 4. Το κεφάλαιο για τον Μέγχιγια έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org